

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Mateja Debeljak

ZMANJŠEVANJE DEPRIVACIJE BREZDOMCEV

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Mateja Debeljak

ZMANJŠEVANJE DEPRIVACIJE BREZDOMCEV

Magistrsko delo

Mentor:
Doc. dr. Srečo Dragoš

Študijski program:
Socialno delo z družino

Ljubljana, 2017

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem ...

...Mentorju, doc. dr. Sreču Dragošu.

Zahvaljujem se Vam za vso odzivnost, podporo, usmeritve, čas in razširjanje obzorij.

... Ninu Rodetu za pomoč pri raziskovalnem delu naloge.

.... Vsem in vsakomur, ki ste me spodbujali, verjeli vame in mi omogočili pridobivanje izkušenj in znanj, iz katerih sem lahko črpala vsebino za to nalogo.

... In nazadnje, hvala Bogu in staršem za življenje.

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek avtorice: Mateja Debeljak

Naslov diplomskega dela: Zmanjševanje deprivacije brezdomcev

Mentor: Doc. dr. Srečo Dragoš

Fakulteta: Fakulteta za socialno delo

Kraj: Ljubljana

Leto: 2017

Število strani: 70

Število tabel: 27

Število grafikonov: 23

Število virov: 54

POVZETEK

V svoji magistrski nalogi sem raziskovala, kakšne so zgodbe brezdomcev, katere svoje vire moči koristijo, koliko in kakšne ponujene pomoči sprejmejo, kje in na kakšen način pa so prikrajšani. Zanimalo me je tudi, če obstaja kakšna podobnost znotraj različnih skupin brezdomcev (mladimi, ženskami, tujci). Podatke sem pridobivala s pomočjo anketnih vprašalnikov, na katere so mi odgovarjali uporabniki Društva prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote in Društva za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice.

V teoretičnem delu sem predstavila pojem »brezdomstvo«, prikazala ključna področja na katerih so brezdomci deprivirani ter programe in načine pomoči, ki so jih prek različnih vladnih in nevladnih služb na razpolago.

Nalogo sem zaključila z razpravo in sklepi, v katerih sem izpostavila pomembnost celostne obravnave brezdomcev, fleksibilnosti in individualizacije storitev in sodelovanja različnih strokovnjakov ter organizacij v spremljanju in podpori brezdomcev.

Ključne besede: brezdomstvo, deprivacija, programi pomoči, heterogenost, individualizacija storitev

ABSTRACT

In my master thesis I researched the stories of homeless people: which source powers they use, to what extent and which kind of offered assistance they accept, and how they are deprived. I also researched whether there was any similarity within different groups of homeless people (young, women, foreigners). I acquired the data through survey questionnaires answered by the users of the voluntary association Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote and the assistance and self-assistance association Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice.

In the theoretical part of my thesis, I presented the term "homelessness", as well as the key areas where homeless people are deprived and the programmes and ways of assistance, which are available to them through governmental and non-governmental departments.

I finished my thesis with the discussion and conclusions where I set the importance of a holistic approach, flexibility, and the service individualisation as well as the cooperation among different experts and organizations in their support of homeless people.

Key words: homelessness, deprivation, assistance programmes, heterogeneity, service individualisation

KAZALO

1	BREZDOMSTVO	1
1.1	DEFINICIJE BREZDOMSTVA	1
2	RAZLOGI ZA BREZDOMSTVO	4
3	PRAVICE BREZDOMCEV	6
4	PRIKRAJŠANOSTI BREZDOMCEV	8
4.1	REVŠČINA IN BREZPOSELNOST	8
4.1.1	Opredelitev revščine in brezposelnosti.....	8
4.1.2	Brezposelnost in revščina brezdomcev v praksi.....	9
4.1.3	Cilji	10
4.1.4	Načini reševanja	10
4.2	IZGUBA STANOVANJA.....	11
4.2.1	Definicija	11
4.2.2	Izguba stanovanj oziroma vprašanje bivališča brezdomcev v praksi.....	11
4.2.3	Predlogi reševanja.....	12
4.3	ZASVOJENOSTI	13
4.3.1	Definicija/predstavitev zasvojenosti in z njo povezane stigme	13
4.3.2	Predlogi reševanj	14
4.4	ZDRAVSTVENO STANJE	15
4.4.1	Predstavitev problema	15
4.4.2	Predlogi reševanja.....	16
4.5	DUŠEVNE BOLEZNI IN DVOJNE DIAGNOZE	17
4.5.1	Predstavitev problema	17
4.6	SOCIALNA IZKLJUČENOST	18
4.6.1	Definicija socialne izključenosti.....	18
4.6.2	Socialna izključenost brezdomcev v praksi.....	19
4.6.3	Predlogi reševanja - Socialno vključevanje.....	20
5	KATEGORIJE BREZDOMSTVA	22
5.1	PRIKRITO BREZDOMSTVO	22
5.2	BREZDOMSTVO ŽENSK	22
5.3	DNEVNO BREZDOMSTVO	23
5.4	MLADI BREZDOMCI.....	24
5.5	BREZDOMNI TUJCI.....	24

6	PROGRAMI POMOČI.....	26
6.1	PREVENTIVNI PROGRAMI.....	26
6.2	TERENSKO DELO.....	26
6.3	ZAGOVORNIŠTVO.....	27
6.4	NIZKOPRAŽNI PROGRAMI	28
6.5	VISOKOPRAŽNI PROGRAMI.....	28
7	RAZISKOVALNI DEL.....	30
7.1	PROBLEM:	30
7.2	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA.....	30
7.3	VRSTA RAZISKAVE.....	31
7.4	MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV.....	31
7.5	POPULACIJA IN VZOREC	31
7.6	ZBIRANJE PODATKOV	31
7.7	OBDELAVA PODATKOV	32
8	REZULTATI.....	33
8.1	DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI.....	33
9	DEPRIVACIJA BREZDOMCEV	37
9.1	TELESNA RAVEN.....	37
9.2	DUŠEVNA RAVEN	41
9.3	MEDČLOVEŠKA RAVEN	45
9.4	BIVANJSKA RAZSEŽNOST.....	51
9.5	STRNJEN PREGLED PRIKRAJŠANOSTI BREZDOMCEV:.....	53
10	RAZPRAVA IN SKLEPI.....	56
11	VIRI IN LITERATURA:.....	60
12	PRILOGE.....	65
12.1	TABELA DEPRIVACIJ.....	65
12.2	VPRAŠALNIK.....	66

KAZALO TABEL

Tabela 1.1: Evropska tipologija brezdomstva in stanovanjske izključenosti	1
Tabela 2.1: Faktorji ogroženosti in tveganja stanovanjske izključenosti	4
Tabela 4.1: Težave na področju duševnega in psihosocialnega zdravja	18
Tabela 4.2: Socialna mreža kot vir podpore	19
Tabela 8.1: Spol anketirancev	33
Tabela 8.2: Starost anketirancev	33
Tabela 8.3: Državljanstvo anketirancev	34
Tabela 8.4: Regija anketirancev	34
Tabela 8.5: Država anketirancev	35
Tabela 9.1: Skrb za osebno higieno	37
Tabela 9.2: Obisk zdravnika	39
Tabela 9.3: Formalni status	39
Tabela 9.4: Zdajšnje bivališče	40
Tabela 9.5: Izobrazba	42
Tabela 9.6: Odvisnosti od psihoaktivnih substanc	43
Tabela 9.7: Kazniva dejanja	44
Tabela 9.8: Dejavnosti	45
Tabela 9.9: Problemi v primarni družini	46
Tabela 9.10: Osebe zaupanja v otroštvu in mladosti	46
Tabela 9.11: Imajo družino	47
Tabela 9.12: Imajo otroke	48
Tabela 9.13: Neformalna socialna mreža	49
Tabela 9.14: Velikost zdajšnje socialne mreže	49
Tabela 9.15: Formalna socialna mreža	50
Tabela 9.16: Želje	51
Tabela 9.17: Prizadevanje za zelene spremembe	52
Tabela 9.18: Število zbranih točk	54

KAZALO GRAFOV

Graf 8.1: Spol anketirancev	33
Graf 8.2: Starost anketirancev	33
Graf 8.3: Državljanstvo anketirancev	34
Graf 8.4: Regija anketirancev	35
Graf 8.5: Država anketirancev	35
Graf 9.1: Skrb za osebno higieno	38
Graf 9.2: Obisk zdravnika	39
Graf 9.3: Formalni status	40
Graf 9.4: Zdajšnje bivališče	40
Graf 9.5: Izobrazba	42
Graf 9.6: Odvisnosti od psihoaktivnih substanc	43
Graf 9.7: Kazniva dejanja	44
Graf 9.8: Dejavnosti	45
Graf 9.9: Problemi v primarni družini	46
Graf 9.10: Osebe zaupanja v otroštvu in mladosti	47
Graf 9.11: Imajo družino	47
Graf 9.12: Imajo otroke	48
Graf 9.13: Neformalna socialna mreža	49
Graf 9.14: Velikost zdajšnje socialne mreže	50
Graf 9.15: Formalna socialna mreža	51
Graf 9.16: Želje	52
Graf 9.17: Prizadevanje za želene spremembe	53
Graf 9.18: Število zbranih točk	54

PREDGOVOR

Od začetka študija se srečujem z brezdomci. Spoznavam njihove zgodbe, bolečine in upanje. Vedno bolj spoznavam, da biti brezdomec ne pomeni (le) tega, kar ljudje najprej vidimo na njih: zasvojenost, neurejenost, prosjačenje, lenobo, postopanje ... Biti brezdomec lahko pomeni tudi biti že od otroštva naprej prikrajšan za ljubeče odnose, za varnost, za dom. Biti kot odrasel zaradi različnih razlogov prikrajšan za možnosti, ki so dane večini drugim: si ustvariti družino, imeti prijatelje, imeti stanovanje/hišo, službo, sprejemajoče okolje in ugled v njem, skratka imeti izpolnjeno življenje.

Ne želim iskati krivcev za njihovo stanje, zato bom v svoji nalogi raje predstavila, kdo so brezdomci, kaj vse otežuje njihovo življenje, za kaj so prikrajšani, kako bi jim kot posamezniki lahko pomagali ter kako naj bi za njih poskrbeli družba in država.

S pomočjo izkušnje dela z njimi bom poskusila tudi opozoriti na dileme in pasti, ki nas usmerjajo v neprestano iskanje pravega načina pomoči, da brezdomcem ne bi dajali le hrane, oblačil, strehe nad glavo, ampak jih tudi vodili k vrednotam, ki so v življenju potrebne: odgovornost, solidarnost, red, delavnost, da bi tako pridobili nazaj sprejetost in vključenost, občutek koristnosti, (samo)spoštovanja.

V raziskovalnem delu se bom ustavila ob odgovorih skupine brezdomcev na anketni vprašalnik o njihovem življenju, (ne)prikrajšanostih, o njihovem upanju in načinih reševanja težav, prav tako bom predstavila dobljene okvirje in spoznanja.

1 BREZDOMSTVO

1.1 DEFINICIJE BREZDOMSTVA

Prva asociacija, ki nam pride na misel, je, da gre za človeka, ki je zanemarjen, ki nas po ulicah Ljubljane ali drugih mest prosi za drobiž ali nam skuša prodati revijo Kralji ulice, ki je videti »zadet« ali pijan, ki nima družine, nima prijateljev in nekoristno preživlja svoj čas.

Pogosto pa spregledamo, da je to zelo ranljiva skupina ljudi, prikrajšana na različnih področjih. Imajo slabši dostop do izobrazbe, do službe, kar pomeni slabši materialni položaj in težje dobijo stanovanje. Hkrati so zaradi svojega načina življenja, ovir in osebnih lastnosti tudi stigmatizirani – označeni kot manjvredni, slabi in kot tisti, ki se jim je najbolj varno umakniti (Kobal Žakelj 2007: 157).

Ob srečevanjih in v odnosu z njimi lahko prepoznamo, da so resnično prikrajšani za precej stvari, ki jih mi večinoma jemljemo kot samoumevne, in tudi ranjeni ter da so si med seboj različni.

Evropska zveza nacionalnih organizacij FEANTSA, ki deluje na področju brezdomstva, je oblikovala tipologijo brezdomstva in socialne izključenosti ETHOS, ki zajema področje stanovanj oziroma bivališč, in deli brezdomstvo v štiri večje in trinajst bolj razčlenjenih kategorij.

Prvi dve večji kategoriji prikazujeta vidno oz. cestno brezdomstvo, drugi dve pa skrito ali manj vidno brezdomstvo (Dekleva, Razpotnik 2007).

Tabela 1.1: Evropska tipologija brezdomstva in stanovanjske izključenosti

Konceptualna kategorija	Operacionalna kategorija	Življenjska situacija	Generična definicija
Brez strehe (Roofless)	1 Ljudje, ki živijo na prostem, na javnem prostoru (brez zavetja).	1.1 Živeti na javnem ali zunanjem prostoru.	Spijo pod milim nebom, nimajo 24-urnega dostopa do nastanitve/nimajo bivališča.
	2 Ljudje, ki živijo v začasnih/nočnih zavetiščih.	2.1 Nočna zavetišča.	Ljudje, ki nimajo stalnega prebivališča, ki uporabljajo za prenočevanje nizkoprazna zavetišča.
Brez stanovanja (Houseless)	3 Ljudje, ki živijo v zavetiščih za brezdomce.	3.1 Hostli/zavetišča za brezdomne	Ko naj bi bilo bivanje v zavetišču omejeno na kratek rok.

		3.2 Začasne nastanitve 3.3 Prehodne podprte nastanitve.	
	4 Ženske, ki živijo v ženskih zavetiščih/zatočiščih, varnih hišah za ženske.	4.1 Nastanitev v ženskem zavetišču.	Nastanitev v zavetiščih za ženske zaradi domačega nasilja, ko naj bi bilo bivanje v zavetišču omejeno na kratek rok.
	5 Ljudje, ki bivajo v zavetiščih/azilih za priseljence	5.1 Začasna namestitve/sprejemni centri 5.2 Nastanitev za priseljske delavce.	Priseljenci v sprejemnih centrih ali kratkoročne namestitve zaradi njihovega priseljskega statusa.
	6 Ljudje, ki so pred odpustom iz institucij.	6.1 Kazenske ustanove 6.2 Zdravstvene ustanove (vključno psihiatrične in za obravnavo zasvojenosti) 6.3 Institucije (zavodi in domovi) za otroke.	Ko po odpustu ni urejene/zagotovljene namestitve. V obravnavah ostanejo dlje, kot je potrebno, ker nimajo nastanitve. Ob izhodu iz ustanove po polnoletnosti ni jasno, kam bi lahko oseba šla.
	7 Ljudje z dolgoročno podporo v zvezi z namestitvijo (zaradi brezdomstva).	7.1 Institucionalna oskrba za starejše brezdomce 7.2 Podprte namestitve za nekdanje brezdomce.	Dolgotrajna namestitve s podporo za nekdanje brezdomce (ki običajno traja več kot eno leto).
Negotovo (insecure)	8 Ljudje, ki bivajo v negotovih razmerah (brez pravice najema).	8.1 Začasno bivanje pri sorodnikih/prijateljih. 8.2 Bivanje brez veljavne (pod)najemne pogodbe 8.3 Nezakonita zasedba zemljišča.	Bivanje v običajni namestitvi/stanovanju, a »ne na svojem«. Začasno bivanje s sorodniki/ prijatelji (ne po lastni izbiri). Bivanje brez pravno urejenega (pod)najemnega statusa. Nezakonita zasedba zemljišča.
	9 Ljudje, ki živijo v grožnji pred izselitvijo/deložacijo.	9.1 Prisilne izvršbe oz. deložacije (iz najemnih) 9.2 Prisilne izvršbe oz. deložacije (iz lastniških).	Ko se izvršijo nalogi za deložacijo, ko lastniki ne morejo več plačevati obrokov posojil.
	10 Ljudje, ki živijo pod grožnjo nasilja.	10.1 Policijsko zabeleženi primeri.	Ko se s policijsko dejavnostjo zagotovi varnost žrtev družinskega nasilja.
Neprimerno (inadequate)	11 Ljudje, ki živijo v začasnih nekonvencionalnih strukturah.	11.1 Mobilni domovi 11.2 Nekonvencionalne stavbe	Ni namenjeno običajnemu domovanju, zasilna bivališča, bivaki, polstalna bivališča, kolibe.

		11.3 Začasne strukture.	
	12 Ljudje, ki živijo v neprimernih bivališčih.	12.1 Bivališča, ki so neprimerna za bivanje.	Neprimerno za bivanje (glede na nacionalno zakonodajo ali standarde).
	13 Ljudje, ki živijo v ekstremni prenaseljenosti.	13.1 Nad nacionalno normo prenaseljenosti.	Kar presega nacionalne norme površine ali števila sob.

(Dekleva, Razpotnik 2007: 19)

Nanjo se navezuje definicija brezdomstva za Mestno občino Ljubljana (Dekleva, Razpotnik 2006), ki pravi, da je brezdomec:

- ki spi zunaj ali v neprimernem bivališču (torej spi v parku, pod mostom, v zapuščenih hišah ali kjerkoli drugje, kjer nima zagotovljenih vsaj osnovnih standardov za bivanje)
- ki spi v zavetiščih za brezdomce
- ki je nastanjen v institucijah in se po odpustu iz njih nima kam vrniti ali v sobi/stanovanju, kjer mu grozi izselitev
- ki ciklično menja nastanitev: od staršev, prijateljev, partnerja/partnerke na ulico, v različna zavetišča in znova od začetka.

Brezdomec pa ni le človek brez strehe nad glavo ali brez stanovanja. Je človek brez doma. »Dom je več kot streha nad glavo, obleka in hrana. Imeti dom pomeni biti sprejet in ljubljen, pomeni imeti možnost za osebno rast in ljubeče odnose. Vsega tega pa brezdomci nimajo in ne poznajo, zato so na cesti, na robu družbe, kjer obupujejo. Osamljenost in zavrženost, osramočenost, ponižanost in obup jih prisilijo, da na ulici s prosjačenjem, z izsiljevanjem in z zasvojenostjo iščejo svoje dostojanstvo« (Zgibanka Društva prostovoljcev VZD). Tudi Dekleva in Razpotnik (2007) pravita, da je brezdomstvo po večini povezano z razpadom ustaljenih socialnih mrež oz. z nezmožnostjo vzdrževanja le teh, da bi nas stabilizirale in nam dajale dom.

Kodre (2016) gre še nekoliko širše in opozori na dodatne prikrajšanosti, ko pravi, da brezdomstvo ni povezano le s tem, da človek nima svojega bivališča, ki bi ustrezal standardom opremljenosti in varnosti, ki veljajo pri nas, ampak tudi s tem, da človek živi in se bori s težkimi socialnimi okoliščinami in majhnim socialnim blagostanjem.

2 RAZLOGI ZA BREZDOMSTVO

Pogosto je v družbi prisotno mnenje, da nekdo postane brezdomec, ker je raje brez vseh obveznosti, dela, skrbi in živi, kot mu ustreza, torej na račun drugih. Resnica pa je kompleksnejša in vsebuje preplet mnogih negativnih oz. bolečih dejavnikov.

Dekleva in Razpotnik (2007: 26) naštejeta osnovne razloge za brezdomstvo:

- brezposelnost,
- prisilna izselitev,
- težave v duševnem zdravju,
- življenje v skrbstvenih ustanovah,
- odvisnost od alkohola in drog,
- bivanje v zaporu oz. težave s policijo,
- prekinitev dolgotrajnega razmerja,
- posameznik je imel izkušnjo, da so ga spodili od doma,
- izkušnje nasilja in zlorabe.

Ergar in Meert (2005 v Dekleva in Razpotnik 2007: 17) ga dopolnita s spodnjo tabelo, ki vključuje tudi širši družbeni okvir:

Tabela 2.1: Faktorji ogroženosti in tveganja stanovanjske izključenosti

Polje vzročnosti	Dejavniki ogroženosti	Opombe
STRUKTURNI	Ekonomski procesi	Vpliv na zaslužek, negotovost zaposlenosti
	Povečevanje priseljevanja	Vpliv na ksenofobijo, rasizem in diskriminacijo
	Bolj omejujoče definicije državljanstva	Vedno večje omejitve dostopa do socialnega varstva
INSTITUCIONALNI	Obstoječe storitve nespecializiranih služb	... ne ustrezajo potrebam po pomoči
	Odsotnost dostopnih služb	... ki bi ustrezale potrebam po pomoči
	Mehanizmi razdeljevanja dobrin (storitev in javno dostopnih stanovanj)	Neustreznost glede na potrebe (prostorska koncentracija, postopki dodeljevanja)
	Pomanjkanje ustreznih služb	... za preprečevanje, terensko delo
	Odsotnost koordinacije med obstoječimi nespecializiranimi službami	Vpliva na kontinuum podpore in stanovanjskih karier

ODNOSNO	Družinski status	Samski ljudje so bolj ogroženi
	Značilnosti odnosnih situacij	Partner, ki zlorablja; očim, mačeha
	Razpad odnosov	Smrt, ločitev, zapustitev
OSEBNO	Ekonomski/zaposlitveni položaj	Slab dohodek
	Narodnostni položaj	Verjetnost diskriminacije
	Državljski položaj	Slab dostop do socialnega varstva
	Hendikepiranost/dolgotrajna bolezen	Vključuje težave v duševnem zdravju in duševni razvitosti
	Izobraževalni položaj	Slabi dosežki
	Zasvojenost	Alkohol, prepovedane droge, igre na srečo
	Starost/spol	Mladi/stari, ženske
	Priseljski položaj	Položaj priseljenca/pravkar prispel

Razlogov je, kot vidimo, zelo veliko. Skupno jim je to, da vsak v nečem otežuje življenje tistemu, ki se z njim srečuje, in ga zaznamuje ter ovira in/ali rani na različnih področjih osebnosti in življenja. Za to, da nekdo postane brezdomec, je »kriv« preplet več dejavnikov.

V nadaljevanju se bom posvetila večjim področjem prikrajšanosti brezdomcem in tudi pravicam, ki po Deklaraciji človekovih pravic in drugih pravnih aktih naše države pripadajo vsem ljudem.

3 PRAVICE BREZDOMCEV

DEKLARACIJA Človekovih pravic (Deklaracija)

1. člen pravi, da se vsi rodimo svobodni in imamo vsi enake pravice in dostojanstvo, razum in vest in bi morali živeti med sabo kot bratje.

O dostojanstvu predsednik ustavnega sodišča RS Miroslav Mozetič (2015: 19–20) pravi, da »gre za predpostavko, da ima vsak človek absolutno in enako notranjo vrednost, ki mu pripada prav zato, ker je človek. Spoštovanje človekovega dostojanstva zato pomeni varstvo osebne vrednosti posameznika pred neupravičenimi posegi in zahtevami države in družbe.«

A žal nam že sam pojav brezdomstva kaže, da temu ni tako. Kot pravi Dušana Findeisen (2007), je pomembno, da se vsi brezdomstva zavemo, razmišljamo o njem, ga preprečujemo in odpravljamo in se potrudimo, da brezdomce socialno vključimo, smo z njimi solidarni (ali kot sem navedla v 1. členu zgoraj, da ravnamo z njimi kot z brati).

2. člen pravi, da imamo vsi enake pravice do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki nam pripadajo, ne glede na našo različnost.

Do česa pa imamo pravice? Po deklaraciji jih imamo do: življenja, prostosti in osebne varnosti, do priznanja pravne sposobnosti, pravne zaščite, varstva zasebnosti, svobode gibanja, do državljanstva, partnerske zveze oz. poroke, družine, do premoženja, svobode vesti, mišljenja in veroizpovedi, socialne varnosti, izbire zaposlitve, do pravičnih in zadovoljivih delovnih pogojev, plačanega dela, do počitka in prostega časa, do takšne življenjske ravni, ki zagotavlja zdravje in blaginjo (vključno s hrano, z zdravstveno oskrbo, s stanovanjem), do izobraževanja in do kulturnega življenja.

Posamični pravni akti (Zakon o delovnih razmerjih, Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju in Zakon o socialno varstvenih prejemkih, Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti) pa te pravice še dopolnijo in konkretizirajo.

Zakon o delovnih razmerjih: Delodajalec mora delavcu zagotavljati delo v skladu s pogodbo, zagotoviti ustrezno plačilo za opravljeno delo z upoštevanimi dodatki nočnega,

nadurnega dela in dela ob nedeljah ter z regresom, zagotavljati pogoje za zdravje in varnost pri delu, zagotoviti pravico do odmorov med delom, počitka in dopusta, spoštovati njegovo osebnost in ščititi njegovo zasebnost ter njegove osebne podatke, zagotoviti okolje, v katerem delavec ne bo žrtev zlorab katerekoli vrste ali nadlegovanja, kar velja za vse zaposlene (vključno s tujci).

Zakon o zaposlovanju tujcev: Tujec potrebuje delovno dovoljenje oz. dovoljenje za zaposlitev pri nas, ki se mu izda za obdobje 3 let z možnostjo podaljšanja, kar si lahko uredi sam, delodajalec ali druga oseba, s katero sklepa pogodbo o zaposlitvi. Družinski člani slovenskega državljana in tujci z držav EU, EGP in Švicarske konfederacije pa imajo pravico do prostega dostopa na slovenski trg dela in niti ne potrebujejo delovnega dovoljenja.

Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju: Kot invalidnost se šteje poslabšanje zdravstvenega stanja, ki ga ni mogoče odpraviti in zaradi katerega je posameznik manj zmožen za delo. V tem primeru se mu lahko omogoči: poklicna rehabilitacija, ki človeka fizično, strokovno in psihosocialno usposobi za drug poklic in delo, pravica do premestitve na delo s krajšim delovnim časom, pravica do nadomestila in dodatka za pomoč in postrežbo.

Zakon o socialno varstvenih prejemkih: ureja pravico do denarne socialne pomoči in varstvenega dodatka, ki sta namenjena tistim, ki si zaradi okoliščin, na katere ne morejo vplivati, ne morejo zagotoviti materialne varnosti (Weber in drugi 2013).

Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (Uradni list 2006): velja za brezposelne osebe, ki so prijavljene na Zavodu za zaposlovanje kot aktivne iskalke zaposlitve. Zavod pri tem delavcem in delodajalcem svetuje, posreduje delo, organizira izobraževanje in usposabljanje za brezposelne osebe, zagotavlja pravice in naslovi zavarovanja za primer brezposelnosti, poklicno usmerja in drugo.

Pravic iz različnih naslovov je mnogo, a žal so velikokrat kršene, kar se najbolj vidi prav na primeru brezdomcev, ki so prikrajšani na mnogih (večinoma osnovnih in za eksistenco pomembnih) področjih življenja. V nadaljevanju bom po sklopih predstavila ta področja.

4 PRIKRAJŠANOSTI BREZDOMCEV

4.1 REVŠČINA IN BREZPOSELNOST

4.1.1 Opredelitev revščine in brezposelnosti

Evropski svet je leta 1984 sprejel definicijo revščine, ki pravi, da je reven vsak, ki mu manjka sredstev na kateremkoli od ključnih področjih življenja (poznamo ekonomski, socialni in kulturni kapital) in zaradi tega ne more živeti vsaj minimalnih standardov življenja, ki veljajo v njegovi družbi.

Nadalje ločimo absolutno in relativno revščino. Pri absolutni nam manjka osnovnih sredstev in dobrin, ki so nujna za preživetje: hrana, stanovanje, zdravje oz. zdravstvena oskrba. Pri relativni revščini pa smo prikrajšani v primerjavi z drugimi skupinami ljudi okoli nas. (Pr: če imajo vsi v našem naselju avto, mi pa ne, ali dvonadstropno hišo, mi pa le pritlično, smo relativno revni).

(Klemenčič Saražin 2010).

Revščina ni le materialna, ampak pogosto zajame celotno človekovo osebnost in vse nivoje njegovega življenja. To so:

- telesni: sem spada vse, kar ogroža človekovo življenje in zdravje in je povezano z najosnovnejšimi človekovimi potrebami (po hrani, tekočini, bivališču)
- duševni: zaradi česar je osiromašen psihični del osebe: pomanjkanje znanje, razgledanosti, čustvena otopelost in malodušje ...
- duhovni: pomanjkanje odgovornosti
- medčloveški: vezani na odnose in vloge v njih. Vsakršno nefunkcionalno in škodljivo vedenje v odnosih in (popoln) umik iz njih
- razvojni: se nanaša na vse, kar bi človek lahko dosegel, na vse potenciale, ki bi jih lahko uresničil, a jih ne
- bivanjski: pomanjkanje smisla v sedanjosti in življenju nasploh (Batas 2004)

Pogosto je revščina povezana z brezposelnostjo. Ali izguba službe povzroči materialno revščino ali zaradi težav na kateri od zgoraj naštetih razsežnosti posameznik ne zmore dobiti oz. obdržati službe. Vendar kot pravita Svetlik in Trbanc, se v tem primeru, ko

oseba ni zmožna in voljna delati, ne šteje za brezposelno in ji, če spolnjuje še preostale potrebne pogoje, pripada pomoč s področja socialnega varstva.

Nadalje naštejeta več skupin brezposelnih oseb: tiste, ki iščejo zaposlitev in so prijavljene na Zavodu za zaposlovanje, tiste, ki jo iščejo, a niso prijavljene na Zavodu in tiste, ki zaposlitve ne iščejo in niso prijavljene na Zavodu. (Svetlik, Trbanc 1991: 3,4 v Kavar Vidmar 1993).

Velika večina brezdomcev je uradno brezposelnih (nekateri pa delajo na črno), a vendar, če so delovno zmožni (niso invalidsko ali kako drugače upokojeni), morajo biti prijavljeni na Zavodu za zaposlovanje, hoditi tja na razgovore, če hočejo prejemati denarno socialno pomoč.

4.1.2 Brezposelnost in revščina brezdomcev v praksi

Velika večina brezdomcev nima službe, kar se povezuje še z drugimi problemi. Najbolj opazen je materialna revščina.

(Kosec v Kraševac Ravnik (ur.) 1996) pravita, da si jih večina želi najti zaposlitev, polovica pa jih verjame, da so delovno sposobni, kar je ob njihovem načinu življenja močno vprašljivo zaradi njihovega zdravstvenega stanja, neurejenega stalnega bivališča in formalnega statusa ter neurejenosti, ki je posledica predhodnih dejavnikov. Ob tem večkrat pride do izgube lastnega (najemnega) stanovanja, kar z drugimi besedami Flaker (v Mandič 1999) označi kot izgubo prostora, kjer se človek počuti »doma« in lahko zadovolji potrebe po zasebnosti in varnosti.

Večina brezdomcev nima službe, kar se povezuje še z drugimi problemi. Najbolj opazen problem je materialna revščina. Frankl (1994: 134–135) predstavi težave druge vrste, ko pravi: »Da se brezposelnim osebam lahko zgodi, da se brezposelnosti pridruži otopelost, nervoza in izgubo službe naredita za grešnega kozla, ki mu naprtita vso krivdo za zavoženo življenje.« »Ja, če ne bi bil nezaposlen, bi bilo pa vse drugače, potem bi bilo pa vse v redu,« in to jih pripelje do drže, ko se od njih ne sme ničesar zahtevati in ko tudi sami od sebe ne zahtevajo ničesar – so rešeni odgovornosti za svoje življenje.«

4.1.3 Cilji

Zagotoviti uresničitev potreb človeka na vseh področjih (Ramovša 2007):

- Telesna razsežnost: vključuje vse, kar potrebuje telo za normalne delovanje: hrana, tekočina, obleka, toplota, počitek in tudi vse, za kar je ustvarjeno: gibanje, delo, razmnoževanje.
- Duševna razsežnost: vse, kar nas »nahrani« na psihični ravni: občutek pomembnosti, koristnosti, ugled, veljava, užitek, (samo)spoštovanje.
- Duhovna razsežnost: smisel in odgovornost.
- Medčloveška: odnosi in vloge, ki nas bogatijo, kjer smo si enakovredni, napredujemo drug ob drugem in zavzemamo takšne vloge in načine vstopanja v odnose, da nas le ti izpolnjujejo.
- Razvojna: kot že ima pove vključuje napredek na vseh področjih (pridobivanje znanj, izkušenj, krepitev ustvarjalnosti, inovativnosti, delovne učinkovitosti in prenos naših kompetenc na druge).
- 6. Bivanjska ali eksistencialna razsežnost: potreba po doživljanju smisla različnih obdobj, življenja kot celote in tega trenutka.

4.1.4 Načini reševanja

Osnovna naloga je zagotoviti ureditev formalnega statusa brezdomcev, jim dati hrano, oblačila.

Dušana Findeisen (2007) vidi način preseganja revščine v zavesti, da je to problem, za odpravo katerega smo odgovorni mi vsi. V ustvarjanju novih družbenih vezi, usposabljanju in izobraževanju za večjo funkcionalno pismenost, za splošno usposobljenost, finančno stabilnost, ozaveščanje o stanju na trgu dela, o revščini, da bi se spremenila kolektivna zavest.

Haralambos (2005) predlaga stratifikacijo, prerazporeditev dohodka, da bi se zmanjšala stopnja družbene neenakosti. S tem posegom se strinjam, a pri tem nimam skoraj nobenega vpliva, zato mi je v povezavi z delom z brezdomci bližji koncept socialne rehabilitacije. »Izraz rehabilitacija dobesedno pomeni »ponovno usposobitev« za normalno, ustvarjalno in zadovoljujoče življenje. Gre za potek, ki poteka v različnih fazah zdravljenja različno«

(Može 2002: 90). Auer (2002) pravi, da gre za integracijo v družino, socialno okolje in poklic. V Nemčiji v ta namen omogočajo bivanje v prehodnih domovih (terapevtskih skupnostih), v katerih jih oskrbuje socialni delavec in jim pomaga pri usklajevanju skupnega življenja in reševanju kriznih stanj. V njih lahko ostanejo do enega leta.

V Društvu prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote se najbolj poslužujemo slednjega. Prek mnogih skupnih dejavnosti (kuharskih in ustvarjalnih delavnic, čiščenja), projektov (pohodi, praznovanja, pikniki) in možnosti (zajtrk, topla večerja, tuš, pranje, prejem oblačil, shranjevanje prtljage, urejanje statusa, psihosocialna podpora) poskušamo ob stalni prisotnosti strokovnega delavca nuditi brezdomcem možnost socialne rehabilitacije, prek katere jih usposabljammo za delo in življenje v skupnosti. Omogočimo jim pridobivanje novih spretnosti, delovnih navad, reda, skrbi zase, da bi se na ta način usposobili za normalno, ustvarjalno in zadovoljno življenje.

4.2 IZGUBA STANOVANJA

4.2.1 Definicija

Za izgubo stanovanja se šteje bivanje na kateri od načinov tipologije ETHOS, ki sem jo predstavila v poglavju definicije brezdomstva. Tukaj naj le ponovno naštejem kategorije ljudi, ki: živijo brez strehe nad glavo, so brez stanovanja, živijo v negotovem ali neprimernem bivališču.

4.2.2 Izguba stanovanj oziroma vprašanje bivališča brezdomcev v praksi

Zaradi izgube službe, ločitve ali razveze, institucionalnih obravnav, zasvojenosti in drugih razlogov je veliko brezdomcev izgubilo svoje stanovanje/hišo.

V večjih mestih po Sloveniji (Ljubljana, Maribor, Celje, Kranj, Murska Sobota, Koper) obstajajo zanje zavetišča, ki delno blažijo njihovo stanovanjsko stisko.

Vsaj v Ljubljani (za druge kraje nimam podatka) se kaže, da sedanja ponudba, ki je namenjena moškim brezdomcem in po večini ne nudi stalne zdravstvene oskrbe ter zahteva vsaj osnovni red, ne zadošča. Kaže se potreba po zavetišču za ženske brezdomke in po

zagotovitvi primerne namestitve za stare brezdomce, za brezdomce, ki imajo težave z zdravjem in z dvojnimi diagnozami.

Prav tako se kaže potreba po večjih kapacitetah namestitve (predvsem v zimskem času) in po zavetiščih, ki bi bila odprta skozi ves dan in bi omogočila, da brezdomci poskrbijo za osebno higieno ter prespijo brez posebnih pogojev, po potrebi le kakšno noč ali dlje.

Na drugi strani pa opažam, da obstaja precej brezdomcev, ki si ne želijo bivati v zavetiščih: ker se niso pripravljeno/zmožni držati reda in sistema, ki veljata v zavetiščih, ker jim je težko zdržati z drugimi uporabniki zavetišča zaradi svojega načina delovanja, osebnosti, ker ne marajo javnih prenočišč ...

4.2.3 Predlogi reševanja

- Za državo:

za stare in bolne brezdomce zagotoviti namestitev v domovih za stare, kjer bodo deležni zdravstvene nege in vsestranske podpore. Zgraditi zavetišča ali drugo primerno in varno namestitev za ženske.

Prilagoditi zavetišča specifičnim potrebam uporabnikov in poskrbeti, da bo vsaj kakšno dostopno 24 ur na dan. Še posebej pozimi zagotoviti dodatne možnosti namestitve za brezdomce.

Velika zavetišča zamenjati z manjšimi in s stanovanjskimi skupnostmi, ki bodo uporabnike usposobile za življenje.

- Za organizacije, ki delajo z brezdomci:

Spremljanje in celostna podpora brezdomcem. Vzgoja za samostojno življenje, za odgovornost, skrb zase in za druge, za reševanje osebnih in odnosnih težav in proces reintegracije v družbo. Prilagoditi čas bivanja zavetišču potrebi uporabnika: mu omogočiti, da ostane v njem toliko časa, da si opomore in najde sobo, službo.

4.3 ZASVOJENOSTI

4.3.1 Definicija/predstavitev zasvojenosti in z njo povezane stigme

Zasvojenost ima več stopenj. Vzorec delovanja: rutina, ki nam pomaga urejati življenje in jo lahko po potrebi spreminjamo. Navada je psihično bolj zavezujoča, zato se moramo zavestno odločiti, če jo hočemo spremeniti ali prenehati z njo. Prisilno vedenje: človek z njim težko preneha, sama moč volje ni dovolj. Posameznik se umiri šele, ko ga naredi. Navadno imajo obliko stereotipnih osebnih obredov. Zasvojenost je navada z vzorcem, ki jo prisilno ponavljamo in nas popade neobvladljiva tesnoba, če želimo z njo prenehati. Je vir tolažbe, ker ublaži tesnobo, a je to doživetje le prehodno. Je omama (Giddens 2000).

»Z razvojem zasvojenosti se stopnjuje človekovo propadanje na vseh razsežnostih, ker so čedalje huje zanemarjene pristne človekove potrebe« (Ramovš 2007: 29).

Njene negativne posledice se kažejo na vseh področjih človekove osebnosti in življenja. Zasvojenost biološko zastruplja organizem. Zaradi nje se spremeni delovanje možganov in človek ne zmore več preudarno in konstruktivno misliti in biti odgovoren do svojih besed, dejanj, ker nanje hitro pozabi. V ospredju vsega njegova funkcioniranja je potreba po psihoaktivni substanci in iskanje načina, kako bi prišel do nje. Ob tem pa postanejo vse druge vloge (družinskega člana, delavca, prijatelja) manj pomembne oz. nepomembne. (ibid.). Zaradi zasvojenosti se človek močno spremeni v vseh pogledih in za svoje bližnje ni več enaka oseba kot prej. Jim je kot tujec. Ker tako močno potrebuje substanco ne izbira sredstev, kako bo do nje prišel in si pomaga z manipulacijo, lažmi, osornostjo, sprenevedanjem in drugimi obrambnimi mehanizmi: zanikanje, izkrivljanje realnosti, racionalizacija in projekcija. (Auer 2001: 15–16).

»Napredovanje zasvojenosti zavira človekov normalni razvoj na materialnem, izobrazbenem, poklicnem in vseh drugih področjih. Zasvojenec čedalje bolj zaostaja sam za seboj in za svojimi vrstniki. Zasvojenost usodno omamlja človekovo smiselno orientacijo v življenju. Zasvojen človek se vse bolj izgublja v življenjsko brezcilnost in bivanjsko praznoto« (Ramovš 2007: 61).

Lahko bi tudi rekli, da je na vseh področjih vedno bolj reven.

Z druge perspektive nam ta proces predstavi Giddens (2000). Najprej si posameznik želi biti »high«. Išče izkušnjo nečesa posebnega in le ta mu prinaša olajšanje in vzhičenost, včasih tudi sprostitev in zmagoslavje. Ko se vzpostavi vzorec zasvojenosti, pa element olajšanja prevlada nad notranjimi značilnostmi vseh drugih občutkov.

V prizadevanju, da bi človek dosegel stanje »high«, se pojavi potreba po »fiksi«, ki ublaži tesnobo in posameznika vpelje v narkotično fazo zasvojenosti. Je psihično nujen, sledijo pa mu občutki praznine in depresija. Pri obojem gre za obliki odklopa. Človek je v »drugem svetu« in gleda na svoje vsakdanje dejavnosti s prezirom in s cinizmom, ki se sprevržeta v obup in gnus zaradi vzorca zasvojenosti, ki ga ne more prekiniti. Izkušnja zasvojenosti pomeni, da se človek odreče jazu. Temu sledijo sram, kesanje in slabšanje stanja. Zasvojenost ne daje več dobrega občutka, temveč ustvarja paniko in uničevanje sebe.

Kot dodatni negativni dejavnik zasvojenosti (in brezdomskega življenja nasploh) pa se pojavlja stigmatizacija brezdomcev. To je odziv družbe na nezaželeno drugačnost. Stigma močno vpliva na dostojno življenje, saj osebi zmanjšuje možnosti ali pa jih celo onemogoča. Stigma pomeni zaznamovanost, ki se kaže kot zavrženost in nezaželenost (Goffman 2008).

Strdab in Švab (2005) opozarjata na tri komponente stigme:

- čustvena komponenta, ki se kaže kot strah pred brezdomci,
- kongnitivna komponenta, ki se kaže v stereotipih (pr: vsi brezdomci so zanemarjeni),
- vedenjska, ki se kaže v izogibanju brezdomcem, umiku pogleda.

Stigma je kot nalepka, s katero označimo človeka kot slabega in ga damo v položaj podrejenega. Ker postane za nas samo »narkoman,« »pijanec,« ali »brezdomec« in si zaradi tega ne zasluži stikov z »normalnimi« in/ali »pomembnimi« ljudmi, tudi ne naše pozornosti, časa in pomoči. (Flaker 2002).

4.3.2 Predlogi reševanj

Zavašnik (2008) pravi, da moramo biti najprej v stiku s sabo (v razumevanju svojih miselnih in čustvenih vzorcev ter načinov delovanja), da bomo lahko pravilno začutili brezdomca in se zmogli nanj pravilno odzvati. Pri osebah, ki imajo težave z zasvojenostjo,

pogosto ne moremo predvideti, kako se bodo odzvali, zato je zelo pomembno, da vemo, kakšna je naša vloga, za kakšnimi načeli in pravili stojimo, da verjamemo vase in v drugem vidimo najprej človeka, ki je ranjen, ki nekaj potrebuje. Da ga vidimo v tem, slišimo v njegovi zgodbi, v njegovi bolečini, ki je globlja od tega, kar kaže navzven, in ga vzamemo zares. Od tu naprej skupaj z njim in z drugimi iščemo, se pogajamo, da bi prišli do uresničljivih rešitev na način opolnomočenja in vračanja dostojanstva kot odgovorni (ki postavijo meje, pravila in za njimi stojijo) in kot spoštljivi zavezniki do celostne osebnosti sogovornika.

Naša osebna rast nam tudi omogoča, da bolj ko sprejmemo sebe, bolj sprejmemo tudi drugega, in bolj kot razumemo svoje probleme in poznamo naše nefunkcionalne vzorce, lažje in z večjo dozo sočutja bomo lahko sprejeli in se odzvali na brezdomca in ga ne bomo stigmatizirali, obsojali ali izločali, ampak videli njegove potenciale, ki jih ima, in mu pomagali na poti k doseganju le teh. Z Barber (1997) se ustavimo še pri vprašanju, kako brezdomce, ki imajo težave z odvisnostjo, motivirati, da le to opustijo. Da pride do misli o spremembi, mora biti prisotno veliko tveganje, močan negativni dogodek, ki človeka pripelje do vprašanja: Kako veliko je tveganje, če se ne bo spremenil? Če je tveganje veliko, sledi vprašanju po tveganju, če se bo spremenil. Tu se začne tehtanje o izgubah in pridobitvah, ki bi mu jih prinesla sprememba. Zatem išče odgovor o upanju na drugo rešitev. Če je ni, končno sledi preverjanje o razpoložljivem času za iskanje in preudarnost. Če mu mi pri tem svetujemo, ga spodbujamo in podpiramo, da se odloči za opustitev odvisnosti, in mu osmislimo to odločitev, je prvi korak narejen in smo od tu naprej le spremljevalci, motivatorji in podporniki.

4.4 ZDRAVSTVENO STANJE

4.4.1 Predstavitev problema

Za brezdomce je značilno slabo zdravstveno stanje. Masson in Lester (2003 v Razpotnik in Dekleva 2009: 27) to pripisujeta manj primerni zdravstveni oskrbi, finančnim oviram pri uporabi zdravstvenih storitev (neurejeno zdravstveno zavarovanje, plačljiva zdravila in storitve) in nefinančnim oviram, kot so težave, ki izvirajo iz težav z duševnim zdravjem in/ali z zasvojenostmi s psihoaktivnimi snovmi. Kot pomembno oviro pa vidita tudi odnos zdravstvenega osebja do brezdomcev (kar je potrjeno tudi z izkušnjami s prakse).

Resnično je tudi, kar pravijo Turnbull, Muckle in Masters (v Dekleva, Razpotnik 2007), da večina brezdomcev če se le da, ne uporablja zdravstvenih storitev, kljub temu, da imajo povprečno več težav z zdravjem od ostalih skupin prebivalstva. Posledica je, da se njihovo zdravstveno stanje še slabša, da se bolezni in poškodbe ne pozdravijo v celoti in jih je zato vedno več. Večkrat poiščejo zdravstveno pomoč šele takrat, ko je njihovo zdravstveno stanje že zelo kritično in se takrat napotijo na urgentni blok, kjer je zanje glavni prostor prejemanje zdravstvene nege. (Razpotnik, Dekleva 2009).

Alenka Kobal (Knez Ratislav 2015) kot zdravnica vidi še naslednje težave na tem področju: brezdomci niso dosledni in vztrajni pri reševanju svojih bolezenskih stanj, prihajanju na kontrolne preglede in še dodatni problem, da bolnišnice pošljejo datume za zdravstvene preglede in izvide na njihov stalni naslov, kjer pogosto sploh ne bivajo.

4.4.2 Predlogi reševanja

Dekleva in Razpotnik (2009) predlagata naslednje ukrepe pri reševanju zdravstvene oskrbe brezdomcev:

- Poskrbeti, da bo zdravstveni sistem resnično dostopen vsem,
- zagotoviti zdravstveno oskrbo na več lokacijah, kjer se brezdomci zadržujejo (dnevni center, zavetišče, teren...),
- zagotoviti usposobljen kader, ki bo na isti lokaciji zmožel nuditi tako zdravstveno kot psihosocialno pomoč,
- usposobiti ključne delavce, ki bodo posameznika konstantno spremljali in mu nudili celostno podporo in pomoč,
- terensko delo (dostopnost zdravstvene nege in pomoči povsod, kjer se brezdomci zadržujejo).

4.5 DUŠEVNE BOLEZNI IN DVOJNE DIAGNOZE

4.5.1 Predstavitev problema

Za brezdomce so značilne tri ključne, z brezdomstvom vzročno povezane, zdravstvene težave: težave v duševnem zdravju, zasvojenost z alkoholom in zasvojenost z nedovoljenimi drogami.

Po raziskavi Riley idr. (2003 v Dekleva in Razpotnik, 2009) ima kar 80 % do 95 % brezdomcev težave z duševnim zdravjem, kar nakazujejo meritve po hospitalizacijah in obravnavah. 70 % ali več jih je zasvojenih s psihoaktivnimi substancami. Te težave ustvarjajo nove in poglobljajo začarani krog socialnih izključenosti, kar pomeni tudi izključitev iz sistemov zdravstvene oskrbe, poglobljanje nezdravega načina življenja in povečevanje zdravstvenih težav (str. 25).

Kot razlog teh težav mnogi avtorji navajajo razpad sistema institucij, ki so bile včasih namenjene dolgotrajnemu bivanju oseb s težavami z duševnim zdravjem (31,1 % vprašanih brezdomcev je že bilo kdaj hospitaliziranih v psihiatrični bolnišnici – Dekleva, Razpotnik; 28,6 % pa po raziskavi Lozej 2014). Craig in Timms (1992 v Dekleva 2009: 28) pravita, da je problem v težnji po čim krajših in čim intenzivnejših obravnavah, tudi ko gre za resne, kompleksne in dolgotrajne težave z duševnim zdravjem. Nezadovoljena ostaja potreba po srednjeročni in dolgoročni oskrbi ter po (socialni) rehabilitaciji.

Kot tretji razlog pa navajata pomanjkanje asertivnih terenskih služb.

Dekleva in Razpotnik (2009) vidita rešitev v dobri koordinaciji ustanov, njihovi medsebojni povezanosti in prilagojenosti posameznikom, kar pomeni, da bi ustanove morale uporabniku dati občutek, da je v dani organizaciji dobrodošel in slišan, da je zaznan kot oseba, kot celota in ne kot diagnoza ali problem. Morali bi izhajati iz tega, kar uporabnik potrebuje, si želi, in ne le tega, kar mu oni lahko nudijo in ga tako ne bi pošiljali od vrat do vrat.

Tabela 4.1: Težave na področju duševnega in psihosocialnega zdravja

Opisi duševnih težav	% odgovorov »veliko« in »zelo veliko« (v zadnjih dveh tednih)	% v raziskavi o mladih brezposelnih (Dekleva, 2004)
Občutek, da je življenje težko in zapleteno	58,2	34,4
Obupanost glede prihodnosti	48,3	27,4
Živčnost in nemir	41,2	39,7
Težave s spanjem	37,7	22,6
Občutek strahu tesnobe	29,8	20,2
Občutek krivde	20,2	17,2
Nagnjenost k joku	17,3	22,5
Nenadni napadi strahu ali panike	16,5	10,3
Občutek vrtoglavosti ali omedlevica	13,2	11,2

(Tabela: Dekleva, Razpotnik 2009: 89)

Le 5 % vprašanih ne doživlja niti ene od naštetih težav, 8 % pa jih doživlja vse te težave in to z »veliko« intenziteto. Za polovico vprašanih je značilno, da se njihovi odgovori na vsa vprašanja nagibajo k bolj negativnim odgovorom. Iz teh prikazov lahko sklepamo, da so te duševne težave pri brezdomcih velike in očitne (ibid.).

Dodatna zaskrbljujoča okoliščina so misli o samomoru in načrti zanj. 30 % vprašanih je v zadnjem mesecu razmišljalo o njem, 5,0 % kadar koli, 33,6 % ga je poskusilo narediti in 11,6 % jih pozna koga, ki ga je naredil v zadnjem letu (ibid.).

4.6 SOCIALNA IZKLJUČENOST

4.6.1 Definicija socialne izključenosti

Socialna izključenost se dogaja na civilni, ekonomski, socialni in medosebni ravni. »Civilna raven predstavlja izključenost posameznika iz političnega in pravnega sistema. Ekonomska raven je izključenost iz ekonomskih funkcij, socialna raven pomeni nezmožnost posameznika za uporabo socialnih storitev države, medosebna raven pa je izključenost iz sistema socialnih mrež (prijateljskih in družinskih odnosov)« (Stanovnik 1997: 24).

Ustavila se bom pri obsegu izključenosti iz sistema socialnih mrež, kar prikazujeta Dekleva in Razpotnik (2009: 91):

Tabela 4.2: Socialna mreža kot vir podpore

Trditev o obstoju podpornih oseb	% odgovorov »ne velja« ali »malo velja«	% v raziskavi o mladih brezposelnih (Dekleva, 2004)
Kadar sem v težavah, iščem sočutje in razumevanje.	88,7	30,9
Imam veliko prijateljev.	70,4	31,6
Imam osebo, ob kateri se lahko sprostim, če sem pod velikim pritiskom.	58,0	21,1
Imam osebo, s katero lahko delim svoja najgloblja čustva in občutke.	57,8	27,2
Imam osebo, na katero lahko računam, da me bo odvrnila od skrbi, ko bom v stresu.	56,7	20,5
Imam osebo, ki mi konkretno pomaga, ko imam problem.	52,9	17,8
Kadar sem v težavah, se pogovorim z drugimi.	52,5	30,3
Imam osebo, na katero se lahko obrnem v neprijetnih situacijah.	47,9	12,7
Imam prijatelje, s katerimi se zabavam.	47,1	22,0
Imam prijatelje, s katerim se rad/-a družim.	42,6	14,8
Imam osebo, ki mi daje občutek, da sem dober/-ra tak/-a, kakršen/-na sem.	41,8	14,7

4.6.2 Socialna izključenost brezdomcev v praksi

Brezdomci so izključeni civilno, saj njihov glas v družbi ne šteje. Zaradi težav z naslovom niso vključeni na primer v volitve, njihovega statusa ne ureja noben zakon in dan za dnem živijo na robu zakona. Brezdomci so ekonomsko izključeni, saj je brezdomstvo v večini primerov tesno povezano z revščino. Nimajo možnosti vrniti se na trg dela kljub veliki želji po tem. Velikokrat brezdomstvo spremljajo tudi razne težave z zasvojenostjo, duševne težave, ki jim preprečujejo uporabo socialnih storitev. Brezdomci ostanejo brez družine, sorodnikov, prijateljev, saj se jih ti izogibajo, med drugim tudi zato, ker se bojijo odziva družbe, če jih bo kdo videl v družbi brezdomca. Sicer imajo lahko brezdomci med seboj prijateljske odnose, ker so pa ti navadno edini, se brezdomec znajde v začaranem krogu, saj jih ne more zapustiti.

4.6.3 Predlogi reševanja - Socialno vključevanje

Ole Meldgaard (v Dekleva, Razpotnik, 2010) pravi, da je treba delati na tem, da posameznik pridobi samostojnost v življenju. Za Ramona in Urek je ključnega pomena podpora uporabniku pri vključevanju v družbene in kulturne skupine, podpora pri sklepanju novih odnosov, pri ustvarjanju družine, pri delu in izobraževanju. Dragoš in Mesec (1993: 6) pravita, da je socialna opora vsako dejanje, ki predstavlja olajšanje ali odstranitev neugodnega stanja stiske, prikrajšanosti in obremenitve. Je dejanje, ki za prizadeto osebo pomeni spodbudo in oporo za osebnostno rast in razvoj. Dekleva in Razpotnik (2007) pa to dopolnjujeta, ko pravita, da mora pobuda za spremembo vedno priti od posameznika samega, ker je ta tista, ki šteje in ima moč.

Od tu naprej lahko vzpostavimo delovni odnos in pomagamo uporabniku prek udejanja naslednjih, za socialno delo najpomembnejših, konceptov po Gabi Čačinovič Vogrinčič (2011):

***DOGOVOR O SODELOVANJU:** V tej začetni fazi sodelovanja z uporabniki navežemo stik z njimi, se predstavimo in predstavimo način in vsebino srečevanj in dela. Torej, da je pomembno, da bo vsak udeleženi prispeval svoj delež, upošteval ostale sogovornike, da smo osredotočeni na tukaj in zdaj in da je naša vloga kot strokovnih delavcev, da usmerja pogovor v raziskovanje možnega in za vse vključene zelenega izida ter da ustvarja in ohranja varen prostor za dialog.

***INSTRUMENTALNA DEFINICIJA PROBLEMA IN SOUSTVARJANJE REŠITEV:** V tej fazi vsak, vključno s socialnim delavcem, prispeva svoj vidik, kaj je problem in kaj bi bila zanj zelena rešitev. Zatem pa sledi raziskovanje možnega, uresničljivega in skupno prizadevanje za dosego za vse zadovoljivega cilja.

***OSEBNO VODENJE:** Prek raziskovanja zgodb uporabnikov, njihov želja, jih socialni delavec postopoma vodi do zelenih rešitev. Ob tem pa je osebni in tudi sam izrazi svoje mnenje, izkušnje, predloge, kaj oz. kako bi lahko pomagalo na poti do zelenega cilja.

***ETIKA UDELEŽENOSTI:** V delovnem odnosu je pomembno, da so vključeni in slišani vsi prisotni in da nihče ni pomembnejši od drugih (v smislu, da če socialni delavec ali oče

ali kdo drug nekaj reče, to tako je in nihče drug ni pomemben). Da gre za skupno raziskovanje in pogovor, ki se nadaljuje.

***PERSPEKTIVA MOČI:** Nas usmeri v iskanje moči uporabnikov, njihovih virov. V njej se trudimo najti moč in vire uporabnikov, jih ovrednotiti, koristiti in s svojim vodenjem k želenim izidom poskrbeti, da bodo resnično prišli do izraza in se okrepili. Tu nas še posebej zanimajo želje, upanje, sanje, moči in viri opore uporabnikov.

***RAVNANJE S SEDANJOSTJO ALI KONCEPT SONAVZOČNOSTI:** Sedanjost je za delovni odnos zelo pomembna. Pogovor se v njej začne, nadaljuje in konča.

***ZNANJE ZA RAVNANJE:** Po tem konceptu socialni delavec ne ostane brez besed, ampak zna dvoje:

- a) ustvariti in ohranjati prostor in okoliščine za socialno delovni odnos
- b) vsebino pogovora, predstavitev načel, predstaviti v osebni – uporabnikom razumljivi jezik in njihov delež nazaj v jezik stroke. V tem času ustvarjamo izkušnje spoštovanja in kompetentnosti, razumevanja in sporazumevanja, da v njem steče proces soustvarjanja rešitev. Socialni delavec je ob tem sočuten, posluša in skrbi, da se njihova skupna zgodba ustvarja.

5 KATEGORIJE BREZDOMSTVA

Znotraj kategorije »brezdomci« poznamo več podskupin. Vidno in nevidno (ali prikrito brezdomstvo), dnevno brezdomstvo, brezdomstvo mladih, žensk, družin, starih, brezdomnih s težavami v duševnem zdravju ter z zasvojenostjo in priseljencev.

Sama se bom bolj ustavila ob prikitem brezdomstvu, brezdomstvu žensk, dnevnem brezdomstvu in brezdomstvu mladih.

5.1 PRIKRITO BREZDOMSTVO

Ti ljudje nimajo možnosti dobiti ustrezno stanovanje; v smislu kakovosti in varnosti, nastanjeni so v kočah, v kletih, v kontejnerjih, pod mostovi, v podhodih, bivalnih prikolicah ... Torej imajo neko streho nad glavo, nimajo pa resničnega doma, saj živijo v neprimernih in negotovih bivališčih (Definicije 2009).

Večinoma ti ljudje niso opazni, saj ne spijo na ulici, ne beračijo in ne uporabljajo programov, namenjenih brezdomcev. Pogosto gre za odmaknjen izoliran način življenja posameznika, ki se izogiba socialnim stikom oz. jih nikoli ni imel, včasih pa gre tudi za skrivanje teh ljudi. Povečini je prisotno v manjših krajih in mestih, kjer ni zavetišč za brezdomce, kjer je nelagodje toliko večje zaradi okolja in se posamezniki niso pripravljeni izpostaviti in so njihove potrebe delno pokrite s strani skupnosti (Dekleva in Razpotnik 2007a).

5.2 BREZDOMSTVO ŽENSK

Brezdomstvo žensk je po večini prikrito in je povezano s slabšo izobrazbo, s slabšim dostopom do dela, s slabšimi delovnimi mesti, z revščino in s slabšim plačilom za opravljeno delo, z brezplačno skrbjo za otroke in gospodinjstva, z izkušnjami nasilja ...

Brezdomstvo žensk je redkejša od brezdomstva moških (a narašča), njihove življenjske poti so nestabilnejše, pogosteje jih kdo vzame k sebi in laže postanejo tarča tako izkoriščanja kot usmiljenja (Dekleva, Razpotnik 2007). Dejavniki, ki vplivajo na to, da ženske postanejo brezdomke, so kulturni, povezani so s tradicionalno žensko vlogo, ki je

pogostejše vezana na družino, dom in gospodinjstvo ter v zavezujoče skrbstvene odnose. Življenje na ulici je izredno težko. Ženske na ulici so ranljive za vse vrste izkoriščanja, nasilja, in zlorab – kar je lahko za njih usodno, zato prej uporabijo vse druge možnosti, tudi če so le te zanje ogrožajoče. Ženske na ulici hitreje najdejo nekoga, ki jih vzame k sebi in poskrbi zanje, a pogosto so ti odnosi kratkotrajni in izkoriščevalski, zaradi česar njihova (stanovanjska) ranljivost ostaja. Na ulici je njihov nadzor nad vsakodnevnimi situacijami zmanjšan, zato se pojavljajo nezaželene nosečnosti (ibid.).

Thorn (2001 v Pirec Sansoni 2011: 48) navaja 3 najbolj očitne razloge za nevidno brezdomstvo žensk:

»1. Sposobnost žensk, da rešujejo svoj stanovanjski problem preko neformalnih mrež. Pri tem se pojavita dve težavi: za streho nad glavo morajo plačevati s skrbstvenimi in s spolnimi uslugami. Njihove mreže so izjemno šibke, najtrdnjši sta njihova družina in najožje sorodstvo, ki pa velikokrat odpove, ko se ženska odloči izstopiti iz pripisanih socialnih vlog.

2. Sramujejo se svoje situacije, zato uporabljajo mnoge strategije, da se temu izognejo.

3. Njihove specifične potrebe so velikokrat preslišane, živeti morajo pod moškimi pogoji, zato se temu raje izognejo«.

5.3 DNEVNO BREZDOMSTVO

Dnevni brezdomci so tisti brezdomci, ki dneve preživljajo podobno kot enako kot »pravi« brezdomci, noči pa preživijo v svojih prostorih, ki so različno primerni in varni za življenje. Njihova socialna mreža je majhna in šibka, saj jim jo predstavljajo le drugi brezdomci. Manjka pa jim osebne opore, smiselnih odnosov. Manjka jim aktivnosti, ki bi jim dajale občutek izpolnjenosti, koristnosti in pomembnosti z vidika njih samih in širše družbe. Večkrat vodi v »odkrito« brezdomstvo, saj je dovolj le ena dodatna obremenilna situacija (izguba podpore staršev, namestitve, kakšna večja stiska ali začetek zasvojenosti), da se dnevno brezdomstvo spremeni v kronično brezdomstvo. Pogosto gre pri njem za ciklično ponavljajoče se brezdomstvo, ko menjava namestitve v zavetišču, institucijah, pri prijateljih/znancih, z življenjem na ulici. (Dekleva, Razpotnik 2007a).

5.4 MLADI BREZDOMCI

Za brezdomstvo mladih je značilno, da:

»Mladi še živijo »doma«, čez dan pa se zadržujejo na ulici v različnih skupinah, ki bi jim lahko rekli že tolpe. Zadržujejo se v različnih podhodi, parkih in zapuščenih stavbah, kjer ne manjka alkohola, drog ali psihoaktivnih stvari. Težko se dostopa do njih in ne radi se zadržujejo v dnevnih centrih« (Stegne 2015: 14).

Razlogi za brezdomstvo mladih:

Razlogi za brezdomstvo mladih se delijo v 6 skupin.

1. Družina: sem sodijo vse vrste nasilja (fizično, verbalno, psihično, spolno), zanemarjanja, zasvojenosti staršev in »izgon« od doma.
2. Stanovanje: težak dostop do finančno ugodnih stanovanj in ohranitev bivanja v njih in medgeneracijsko brezdomstvo, ki otrokom ni dalo možnosti in izkustva »ustaljenega življenja.«
3. Izobraževanje in zaposlovanje: predčasna prekinitev šolanja (v primerjavi z vrstniki), neuspešnost, težave pri vključevanju v izobraževanju (v vprašalniku mi je več brezdomcev sporočilo, da je imelo težave z upoštevanjem avtoritete), pomanjkanje praktičnih znanj in delovnih izkušenj, delo na črno, nekonkurenčnost za trgu dela in kršitve pravic, ki jim pripadajo po Zakonu o delovnih razmerjih.
4. Zunajdružinska oskrba: odraščanje pri rejnikih, skrbnikih, v institucijah ali pri posvojiteljih. Težave v odnosih z ljudmi, v čigar oskrbi so bili, menjave nastanitve, nereden stik s starši ...
5. Težave v duševnem zdravju in odvisnosti od psihoaktivnih substanc.
6. Manjšine: kakršnekoli manjšine, ki niso sprejete in se niso zmogle integrirati v večinsko družbo pri nas. (Bilčič 2015).

5.5 BREZDOMNI TUJCI

»Med brezdomnimi je tudi mnogo tujcev iz različnih držav, kot so Bolgarija, Makedonija, Kosovo, Slovaška, Hrvaška itd. V Slovenijo pridejo v upanju, da bodo dobili delo in si ustvarili boljše življenje, vendar pogosto pristanejo na ulici, kjer so vidne cele skupine

ljudi, ki skušajo z igranjem, s prosjačenjem nekako preživeti (včasih na zelo krut način, npr. poškodujejo sebe ali svoje otroke, da vzbujajo občutek sočutja pri ljudeh). Tudi tukaj je vidna hierarhija med njimi. Blokade pri reševanju njihove problematike so: nedostopnost, nepoznavanje jezika, različne kulture in zakonodaja itd.« (Stegne 2015: 15).

6 PROGRAMI POMOČI

Za brezdomce, vsaj v občini Ljubljana, obstaja več programov pomoči. Tu so organizacije, ki so namenjene prav brezdomcem, tiste, ki se posvečajo ljudem s težavami z zasvojenostjo od nedovoljenih drog, tiste, ki se posvečajo uporabnikom s težavami v duševnem zdravju, in tudi kakšna ustanova za ženske (npr. varna hiša).

Vsaka od njih nudi eno ali več vrst pomoči. V osnovi ločimo nizkopražne programe in visokopražne programe.

6.1 PREVENTIVNI PROGRAMI

Njihov namen je preprečevati nastanek psihosocialnih patologij in ustvarjati konkretne programe za posameznika ali skupino, ki je ogrožen/-a za določeno socialno patologijo. Z osredotočenjem intervencij na določene skupine se povečuje možnost zadovoljevanja njihov potreb (Zorko Neža 2012).

6.2 TERENSKO DELO

Terensko delo je metoda dela s socialno izključenimi skupinami prebivalstva, ki sodijo v t. i. skrito populacijo. Z njimi se želimo približati uporabnikom v njihovem okolju, jim dodati moč in zmanjšati zdravstveno, socialno in ekonomsko škodo.

Cilji terenskega dela so krepitev moči socialno izključenih, spodbujanje k spremembam, samopomoči in samoaktivaciji, spremljanje in informiranje, pogovor in svetovanje, druženje in družabništvo, vzdrževanje stikov in pomoč na domu.

Poznamo tri vrste terenskega dela: poulično, peripatetično in na domu. Poulično terensko delo se izvaja na ulici, kjer se zadržujejo dnevni brezdomci (parki, baze, lokacije prodajalcev Kraljev ulice). Pri tem spoznavamo nove uporabnike. V okviru pouličnega terenskega dela se izvajajo informiranje, spremljanje pri urejanju osebnih dokumentov, denarne pomoči, svetovanje, pogovor in podpora, pomoč pri urejanju prve socialne pomoči.

Peripatetično terensko pomeni sodelovanje z institucijami in z organizacijami, ki delajo na področju brezdomstva, kar prinaša izmenjavo izkušenj, mreženje, pretok informacij in združevanje v neformalne iniciative.

Obiski na domu in v bazah služijo rednemu vzdrževanju stikov z uporabniki, ki živijo v neprimernih ali negotovih bivališčih. Ob tem se opravljajo svetovanja, pogovor in druženja. Včasih pa to vključuje tudi konkretno pomoč pri adaptiranju stanovanj, urejanju obveznosti (elektrika, voda ...). Sem so vključeni tudi obiski v bolnišnicah in drugih institucijah

(Kozar in drugi ni letnice).

6.3 ZAGOVORNIŠTVO

Zagovorništvo je v socialnem delu pomemben način dela, ki uporabnikom omogoča, da je njihov glas slišan, da so njihove pravice, interesi in želje zastopane in da pride tudi do njihove uresničitve. (Urek 2013)

Vsi kdaj potrebujemo koga, ki da dobro besedo za nas, ki se potegne za nas, nas podpre v našem prizadevanju za doseg naših interesov in pravic. Še posebej pa je to pomembno pri osebah, ki so jim močno kratene pravice (kot smo videli, da velja za brezdomce) in ki zaradi družbenega položaja, v katerem se nahajajo, nimajo moči in veljave, da bi lahko dosegli želeno.

Potrebujejo ga osebe, ki izgubijo avtonomijo (njihovo življenje ni več v njihovih rokah), se ne morejo odločati (morajo sprejeti vse, kar jim je ponujeno, tudi če tega nočejo), ki jim primanjkuje motivacije (ker ne verjamejo več vase, niso motivirani za delo, se mu izogibajo, ker pričakujejo neuspeh) in ki izgubijo identiteto (ne vedo več, kdo so, ker so se jim zrušile njihove nekdanje družbene vloge). Vse te faze vodijo do drastičnega padca samospoštovanja in samozavesti, izgube dostojanstva in nezaupanja vase (Lamovec, Flaker 1993: 39–40).

Vse to je po večini tudi zgodba brezdomcev.

Zagovorništvo je eden od odgovorov na vse te stiske, ki krepi družbeni položaj, moč in vpliv posameznika. Zavzema se za zaščito temeljnih pravic, dostojanstvo ljudi, odpravljanje stigme in odhodov iz institucij (Urek 2013).

6.4 NIZKOPRAŽNI PROGRAMI

Zgoraj naštetimi programi so nizkopražni, kar pomeni, da so namenjeni zmanjševanju škode in izboljšanju kakovosti življenja uporabnikov. Nudijo hrano, možnost, da se uporabniki stuširajo, preoblečejo in uredijo, varen prostor, pogovor. Uživalec nedovoljenih drog razdeljuje tudi sterilni pribor in svetujejo, kako varno uživati drogo.

»Cilj teh programov je izboljšanje zdravstvenega stanja odvisnih, zmanjševanje psihičnih in socialnih stisk, zmanjševanje števila smrtnih primerov, pa tudi družbenih problemov z odprtimi scenami drog« (Auer 2001: 166).

V ta sklop programov spadajo: dnevni centri, zavetišča in terensko delo.

6.5 VISOKOPRAŽNI PROGRAMI

Sem spadajo terapevtske skupnosti – komune – in so namenjene vsem tistim, ki želijo popolnoma opustiti uživanje drog.

Njihove metode in načini dela:

- **delovne aktivnosti:** obrtniške ali obdelovanje zemlje.
So vaja v odgovornosti, načrtnosti, delovni vztrajnosti, stanovitnosti, potrpežljivosti, v medsebojnem sodelovanju.
- **prosti čas:** srečevanja z domačimi, z gosti ostalih centrov, taborjenja, trenutki zase – namenjeni oblikovanju lastne osebnosti. Je kot pripomoček za osamosvajanje, vrednotenje, preizkušanje svoje domišljije in omogoča spoznavanje sebe.
- **športne in telesne aktivnosti:** so tudi eden od načinov, da se človek sreča sam s sabo in z vsemi občutki in težnjami, ki se mu ob tej dejavnosti pojavijo, z vsem navzkrižjem lastnih interesov in teženj (pr. po počitku in zmagi, po pomembnosti in sodelovanju).
- **menjava centra:** za pridobivanje novih izkušenj in kot dokaz zmožnosti prilagajanja in vključevanja v različna okolja in skupine.

Pravila:

- razvijanje čuta odgovornosti zase, za druge in za stvari,
- vključenost nekdanjih uživalcev drog kot koordinatorjev življenja v skupnost in skupinsko delo v navezi s strokovnimi delavci,
- delo z družinami: možnost, da se družine za krajši čas vključijo v skupnost in srečevanje uporabnikov z družino vsakih 14 dni kot priložnost za skupno praznovanje, razmišljanje, poslušanje drug drugega,
- soočanje s samim seboj: poglobitev vase in spoprijemanje s problemom lastne osamljenosti in bega v mamila,
- spoznavanje solidarnosti: želja in pripravljenost, da bi sočloveka razumel in bil sočuten z njim, omogoča vstop v odnos, ustvarjanje prijateljskih vezi , s čimer se prekineta sebičnost in osamljenost. (Gelmini 2002).

Tem točkam je Rugelj v svoji praksi zdravljenja alkoholikov dodal še par komponent: vključenost cele družine (na sestankih in v spreminjanju načina življenja), izobraževanje in spremljanje aktualnih dogodkov, biblioterapija, samoanalitično pisanje, referati, red in disciplina (Rugelj 1977).

Oba pristopa obravnavata človeka celostno in mu pomagata, da napreduje na vseh področjih svojega življenja in osebnosti ter si z njuno pomočjo tudi ustvari oz. okrepi vezi socialne mreže, ki je bolj funkcionalna in podporna, kot jo je imel pred tem, da se (re)integrira v družbo in produktivno življenje.

7 RAZISKOVALNI DEL

7.1 PROBLEM:

Že 6 let se redno srečujem z brezdomci in spoznavam njihove zgodbe.

Za to raziskavo sem se v osnovi odločila zato, ker me je zanimalo, kako je z njihovim dostojanstvom, saj večina ljudi zaradi svojih predsodkov in stereotipov težko poveže ta pojma: brezdomstvo in dostojanstvo. Kasneje sva se z mentorjem dogovorila, da bom raje raziskovala deprivacijo oz. prikrajšanost brezdomcev. Želela sem podrobneje preveriti, koliko so prikrajšani, na katerih področjih, koliko so si v tem podobni in različni, kako so se prilagodili na svojo situacijo. Verjamem tudi, da se, ko vemo, kaj je problem, kaj je primanjkljaj, ki bi ga radi odpravili, tam lahko začne tudi pot iskanja rešitev, krepite obstoječih virov in ustvarjanja novih, pridobivanja novih, pozitivnih izkušenj in spretnosti, inovativnih pristopov in programov ter pomoči, ki bo prilagojena vsakemu uporabniku.

7.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Moja naloga vsebuje naslednja raziskovalna vprašanja:

- demografski podatki
- izkušnje s primarno družino, vrstniki in avtoritetami v času otroštva in odrasčanja
- socialna mreža v otroštvu in odraslosti
- lastna družina
- odhod od doma
- sedanje bivališče in pot do njega
- izkušnje z odvisnostjo, s kaznivimi dejanji, z zaporom
- skrb za telo in zdravje
- sedanje dejavnosti in aktivnosti
- iskanje pomoči, prejeta pomoč in potrebe po dodatni pomoči
- želje, motivacije in prizadevanja

7.3 VRSTA RAZISKAVE

Moja raziskava je večinsko kvalitativna, saj sem zbirala besedne opise, ki se nanašajo na raziskovalne pojave (Mesec 1997). Le prva 4 vprašanja so kvantitativna, s pomočjo katerih sprašujem po spolu, starosti, kraju, doseženi stopnji izobrazbe in urejenosti formalnega statusa.

7.4 MERSKI INSTRUMENT IN VIRI PODATKOV

Merski instrument je vprašalnik odprtega tipa. Obsega 2 večja sklopa: prvi je vezan na njihovo otroštvo in mladost, drugi na vmesno obdobje in sedanost, ki sta sestavljeni iz več tem. Sprašujem po njihovih osebnih izkušnjah, po prikrajšanostih in virih moči ter opore.

7.5 POPULACIJA IN VZOREC

Populacija so vsi brezdomci, ki so marca in aprila 2016 obiskovali Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote in Društvo za pomoč in samopomoč Kralji ulice.

Vzorec je priročni, saj sem k sodelovanju povabila tiste brezdomce, ki so bili dostopni, in dobila odgovore od tistih, ki so bili pripravljeni odgovarjati. Želela sem izpeljati slučajnostni vzorec, a to ni bilo mogoče, saj mnogi od teh, ki sem jih prosila za sodelovanje, niso bili pripravljeni sodelovati, kar pomeni, da je vzorec pristranski in posledično otežuje posploševanje podatkov.

7.6 ZBIRANJE PODATKOV

Podatke sem zbirala v marcu in aprilu v Dnevnom centru Društva prostovoljcev VZD in v Dnevnom centru društva za pomoč in samopomoč brezdomcem KU. Zbiranje je potekalo na tri načine:

- anketne vprašalnike sem reševala skupaj z brezdomci (jim prebrala vprašanja, zapisovala odgovore);
- vprašalnike sem razdelila brezdomcem in so jih reševali sami;
- odgovore so od brezdomcev zbirali prostovoljci in zaposleni na Kraljih ulice.

Ti načini imajo več pomanjkljivosti, zaradi česar je še dodatno zmanjšana relevantnost dobljenih podatkov. Ob skupnem reševanju se je ponekod pokazal problem socialno zaželenih odgovorov. Vprašalniki, na katere so odgovarjali sami, so bili po večini pomanjkljivo rešeni (na kakšno temo ni bilo nobenega odgovora, ponekod so z eno besedo odgovorili le na eno izmed več podvprašanj).

7.7 OBDELAVA PODATKOV

Obdelava podatkov je bila najprej kvalitativna: dobljene odgovore sem prepisala na računalnik, določila spremenljivke in kategorije. Zatem sem jih urejala kvantitativno: jih uredila v tabeli, naredila frekvenčne porazdelitve in grafe ter jih opisno interpretirala.

8 REZULTATI

V prvem delu se bom posvetila splošnim statističnim podatkom: starosti, spolu, državljanstvu in regijam oz. državam, od koder vprašani brezdomci prihajajo.

8.1 DEMOGRAFSKE ZNAČILNOSTI

Tabela 8.1: Spol anketirancev

SPOLE	ŠTEVILLO	%
Moški	35	85
Ženske	6	15

Graf 8.1: Spol anketirancev

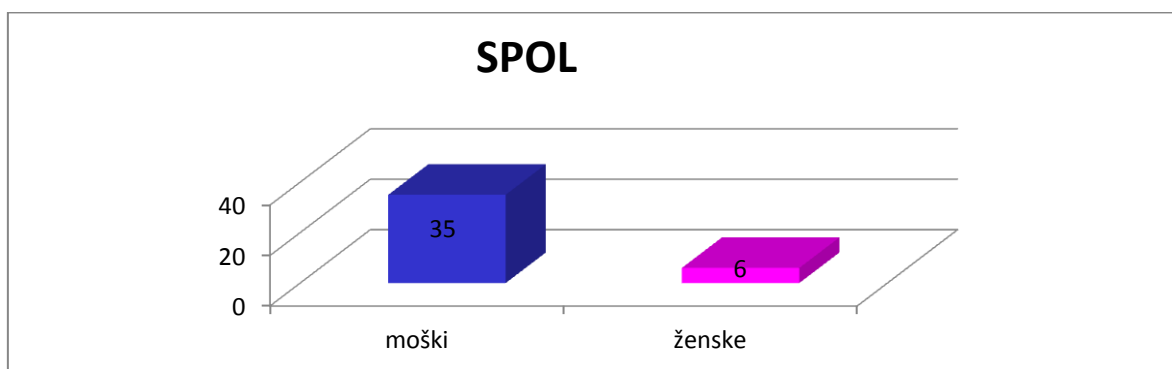
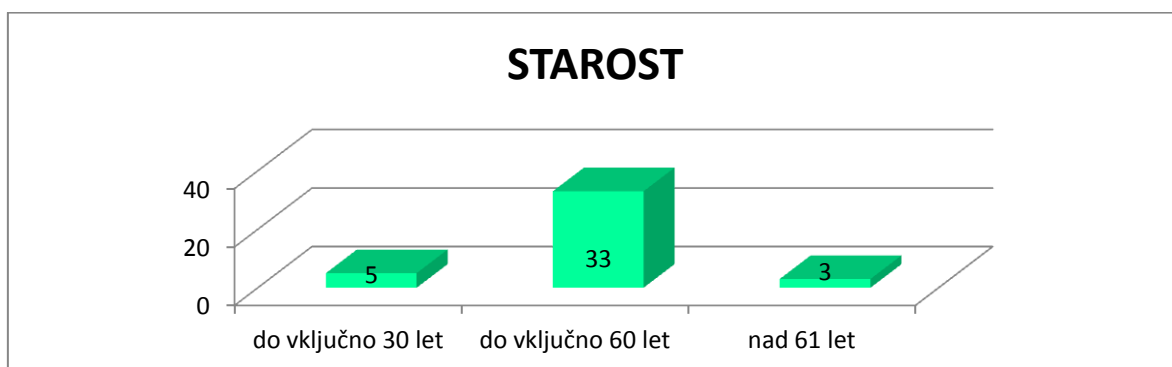

Tabela 8.2: Starost anketirancev

STAROST	ŠTEVILLO	%
Do vključno 30 let	5	12
Do vključno 60 let	33	80
Nad 60 let	3	7

Graf 8.2: Starost anketirancev

Lozej (2014) je delala raziskavo med 63 uporabniki Dnevnega centra za brezdomce DP VZD. Med njimi je bilo 90,5 % moških in 9,5% žensk. Mlajših od 30 let je bilo 9,7 %, med 30 in 60 let 74,1 % in starejših od 60 let 16,1 %.

V moji raziskavi je malo večji delež žensk, kar se tiče starosti pa večji delež mladih in brezdomcev srednjih let.

Razlog za to je v spreminjajočem se trendu populacije brezdomcev: večanje števila brezdomk in mladih brezdomcev ter po literaturi tudi starih brezdomcev (česar dobljeni rezultati ne potrjujejo).

Tabela 8.3: Državljanstvo anketirancev

DRŽAVLJANSTVO	ŠTEVILO	%
slovensko	34	83
neslovensko	7	17

Graf 8.3: Državljanstvo anketirancev

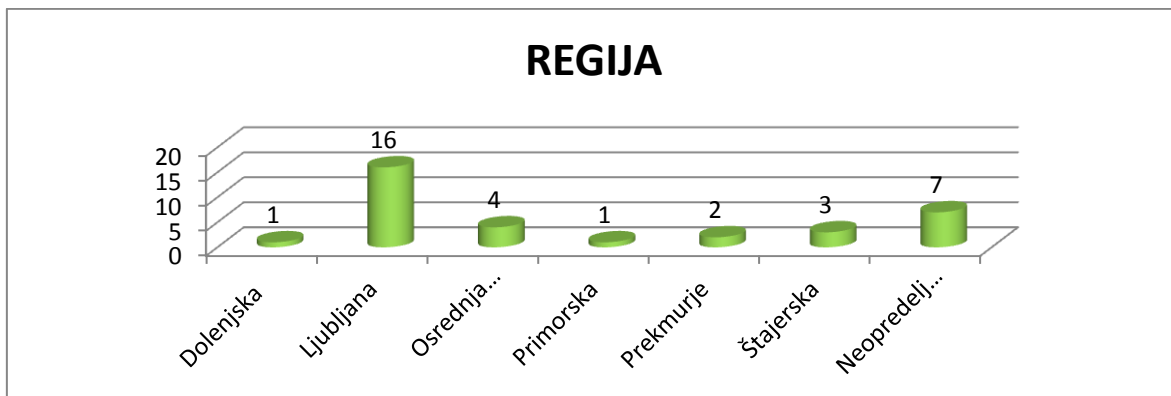
Velika večina vprašanih (83 %) ima slovensko državljanstvo.

Tabela 8.4: Regija anketirancev

REGIJA	ŠT.	% Slovencev
Dolenjska	1	3
Ljubljana	16	53
Osrednja Slovenija	4	13
Primorska	1	3
Prekmurje	2	7

Štajerska	3	10
Neopredeljeno	6	18
Skupno	34	100

Graf 8.4: Regija anketirancev

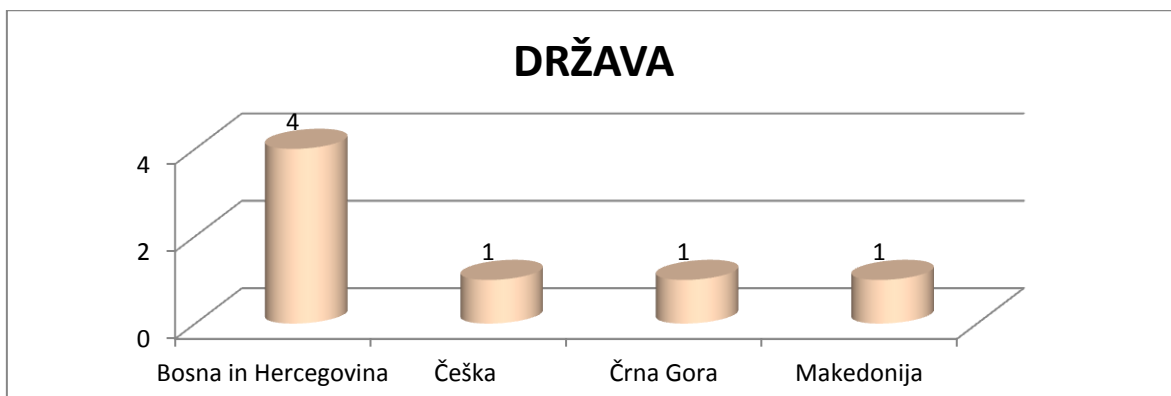

Ob pregledu krajev, od koder prihajajo Slovenci, se je pokazalo, da večina brezdomcev (53 %) prihaja iz Ljubljane, 13 % jih prihaja iz ostalih krajev osrednje Slovenije, v manjšem številu so zastopane tudi Štajerska, Prekmurje in Dolenjska regija.

Tabela 8.5: Država anketirancev

DRŽAVA	ŠT.	% tujcev
Bosna in Hercegovina	4	57
Češka	1	14
Črna gora	1	14
Makedonija	1	14
Skupno	7	100

Graf 8.5: Država anketirancev

Velika večina (86 %) tujcev prihaja iz držav nekdanje Jugoslavije, eden pa prihaja s Češke.

Motivi za migracije se po Petru Klinarju (Wikipedia) delijo v tri velike skupine:

- ekonomske in demografske (reševanje eksistence, izboljšanje ekonomskega položaja)
- politični in vojaški razlogi (prisilno preseljevanje)
- osebni in družinski razlogi (sklenitev zveze, pridobitev izobrazbe)

Kolikor sem govorila z brezdomci, ki so prišli k nam s tujine in dobila odgovorov s pomočjo vprašalnikov, so potrdili to teorijo.

9 DEPRIVACIJA BREZDOMCEV

Deprivacija oz. prikrajšanost brezdomcev se kaže na mnogih področjih njihovih življenj in osebnosti. Delček te podobe se je pokazal tudi prek dobljenih odgovorov na vprašalnike in ga bom v nadaljevanju tudi predstavila po kriteriju šestih razsežnosti po Batas (2004), ki sem jih omenila v teoretičnem delu.

9.1 TELESNA RAVEN

Batas (ibid.) pod to raven prišteva komponente, ki se osredotočajo na osnovne fizikalne potrebe (po hrani, obleki, zdravstveni oskrbi, prenočišču).

Vprašanje glede hrane sem pri zbiranju podatkov izpustila, tako da lahko pri tej temi napišem le, da obstaja v Ljubljani več organizacij in skupin, ki delijo hrano (zajtrke, sendviče, prigrizke, topla kosila in večerje), ki je (lahko) okusna in nasitna, a (po večini) ni uravnotežena prehrana. Dekleva in Razpotnik (2009) navajata, da je pri brezdomcih dodatni problem glede hrane ta, da se prehranjujejo neredno.

Možnost menjave obleke in zagotavljanja higiene (tuširanje) sem združila v spodnji tabeli in grafu.

Tabela 9.1: Skrb za osebno higieno

SKRB ZA OSEBNO HIGIENO	ŠTEVILO	%
Vsak dan	6	15
Vsak drugi dan	8	20
2x/teden	8	20
1x na teden	14	34
Redko (manj kot 1x/teden)	3	7

Graf 9.1: Skrb za osebno higieno

Največ vprašanih poskrbi za osebno higieno (se stušira) 1x/teden (34 %), zatem so izenačeni tisti, ki se stuširajo vsak drugi dan, in tisti, ki to storijo 2x na teden (20 %), sledijo ti, ki se vsak dan (15 %), najmanj (7 %) pa je tistih, ki se stuširajo in uredijo manj kot 1x na teden.

Razlog za to vidita Dekleva in Razpotnik (2009) v tem, da primanjkuje prostorov, kjer bi lahko brezdomci poskrbeli za osebno higieno oziroma brezdomcem iz različnih razlogov niso dostopni, kar pride do izraza pri brezdomcih, ki spijo na ulici ali v zasilnih in neprimernih namestitvah. Drugi razlog vidim v času ter v njegovi omejenosti, torej kdaj se lahko brezdomci uredijo in kolikšen čas je vsakemu izmed njih na voljo. Tu vidim potrebo po dodatnih časovnih in prostorskih možnostih za zagotavljanje higiene, po individualiziranem pristopu in terenskem delu.

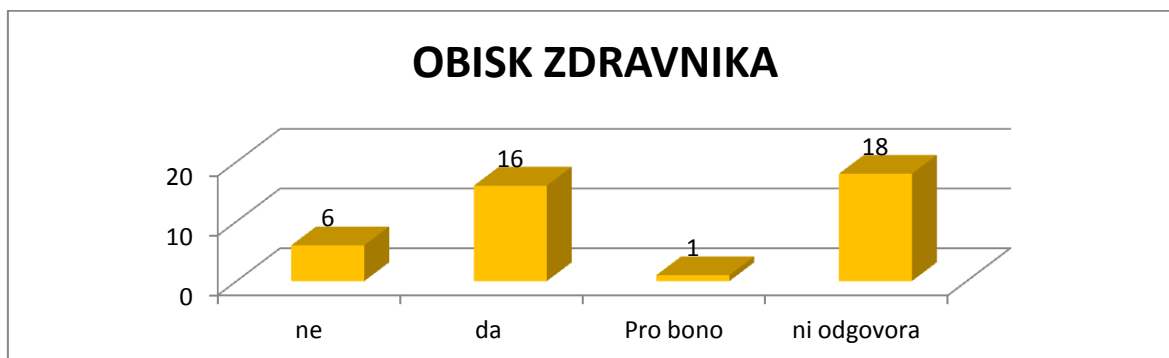
Poleg teh tehničnih razlogov pa obstajajo še bolj osebni: sram, pomanjkanje izkušenj in nezmožnost poskrbeti zase, zavračanje telesa, izguba samospoštovanja, zaradi česar potrebujejo mnogo podpore in spodbud s strani oseb, s katerimi so vzpostavili stik in zaupen odnos, da pridobijo nove, pozitivne izkušnje.

Z osebno higieno se povezuje tudi zdravstvena oskrba. V anketi sem brezdomce spraševala, ali poiščejo zdravniško pomoč, če jo potrebujejo, in dobila sledeče odgovore.

Tabela 9.2: Obisk zdravnika

OBISK ZDRAVNIKA	ŠTEVILO	%
Ne	6	15
da	16	39
Pro bono	1	2
Brez odgovora	18	44

Graf 9.2: Obisk zdravnika

Od večine vprašanih (44 %) žal nisem dobila odgovorov. Bi pa pri tej tabeli izpostavila dvoje, česar podatki v tabeli ne povejo:

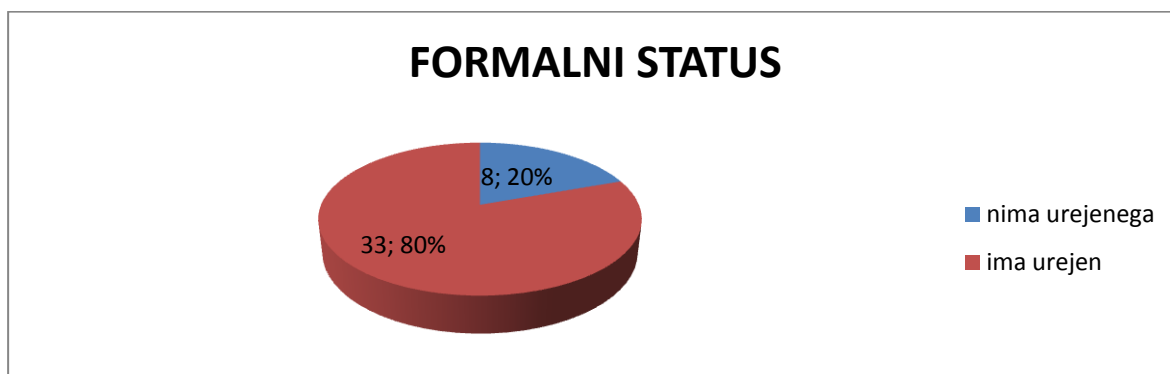
1. Večina vprašanih je izpostavila, da ne mara hoditi k zdravniku in gre le, če je res nujno.
2. Za osebe brez urejenega zavarovanja je edina možnost pregledov in posegov ambulanta Pro bono.

Posredno se na to temo navezuje tudi vprašanje urejenosti formalnega statusa, ki omogoča ureditev zdravstvenega zavarovanja, prejemanje denarne socialne pomoči, iskanje službe prek Zavoda za zaposlovanje, prejemanje pošte ... Urejen formalni status pomeni: imeti slovensko državljanstvo ali dovoljenje za bivanje v Sloveniji, biti prijavljen na stalnem/začasnem/zakonskem naslovu, imeti davčno številko, odprt TRR in urejen osebni dokument.

Tabela 9.3: Formalni status

FORMALNI STATUS	ŠTEVILO	%
Nima urejenega	8	20
Ima urejen	33	80

Graf 9.3: Formalni status

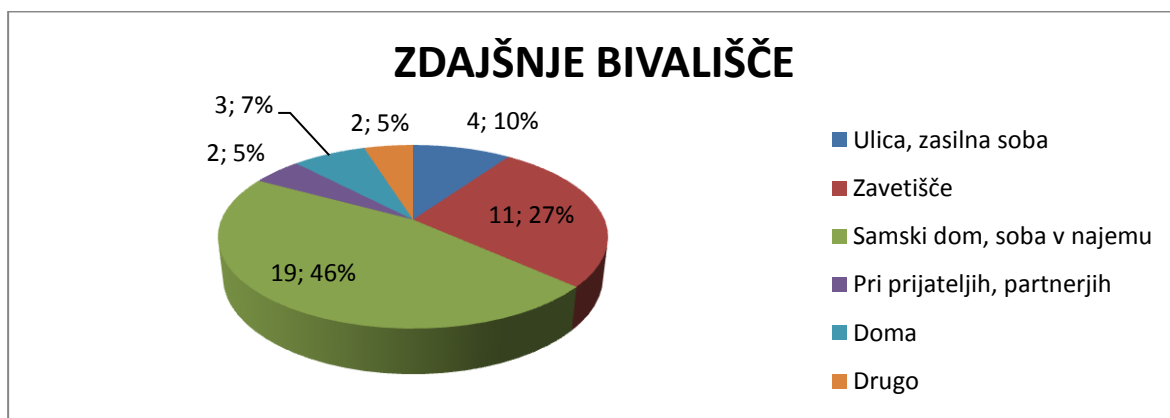
80 % vprašanih brezdomcev ima urejen formalni status, 20 % ga nima. Med temi 20 % so skoraj vsi tujci (75 %).

Batas (2004) je pod telesno revščino uvrstila tudi bivališče, za katerega sem dobila naslednje rezultate.

Tabela 9.4: Zdajšnje bivališče

ZDAJŠNJE BIVALIŠČE	ŠTEVILO	%
Ulica, zasilna soba	4	10
Zavetišče	11	27
Samski dom, soba v najemu	19	46
Pri prijateljih, partnerjih	2	5
Doma (pri starših)	3	7
Drugo	2	5

Graf 9.4: Zdajšnje bivališče

Najmanj brezdomcev prebiva pri prijateljih in partnerjih (5 %), enak % je pod drugo (odgovora sta bila, da živita v Ljubljani, ne pa na kakšen način), 7 % vprašanih živi doma pri starših, na ulici in v zasilni sobi jih spi 10 %, v zavetišču 27 %, največ pa jih ima sobo v najemu (privat, neprofitno stanovanje ali samski dom) 46 %.

Dekleva in Razpotnik (2007) sta brezdomce spraševala, kje so preživel noč pred anketiranjem. Dobila sta sledeče odgovore: Zunaj: 31, 8 %, v zavetišču: 29,9 %, v svojem stanovanju ali sobi: 15 %, pri prijateljih, znancih, sorodnikih: 10,3 %, pri starših: 2,8 %, drugje: 6,5 %.

Lozej (2014) je pri tem vprašanju vključila več parametrov in dobila sledeče rezultate: v stanovanju/sobi, za katero plačujejo najemnino je bivalo 29,0 %, drugo: 24,2 %, v zavetišču: 11,3 %, zunaj (v parku, na klopci, na železniški/avtobusni postaji, v zapuščenem vagonu): 11,3 %, v zapuščeni stavbi: 8,1 %, v bivalnem kontejnerju (npr. na Poljanski): 4,8 %, pri starših: 3,2 %, v stanovanja, katerega lastniki so: 1,6 % in v stanovanju, ki ga imajo prek Kraljev ulice: 1,6 %

9.2 DUŠEVNA RAVEN

Za to raven našteje Batas (2014) naslednje komponente: (ne)izobraženost in pomanjkanje znanja, razvade in pomanjkanje dobrih navad in čustveno otopelost.

Izobrazba

Kosec (v Kraševac Ravnik 1996) pravi, da ima večina brezdomcev srednješolsko ali poklicno izobrazbo, manj kot tretjina ima le osemletko, nekaj pa jih je tudi z višjo in visoko šolo, kar potrjuje tudi Lozej (2014), ki je opravila anketo na vzorcu 63 oseb v Dnevnem centru za brezdomce Društva prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote. Dobila je naslednje rezultate: nedokončana OŠ (4,8 %), OŠ (23 8 %), 2- in 3-letna poklicna šola (28,6 %), 4-letna srednja šola oz. programi 3 + 2 (33,3 %), višja ali visoka šola (6,3 %), univerzitetna izobrazba (3,2 %).

Tabela 9.5: Izobrazba

IZOBRAZBA	ŠTEVILO	%
Nedokončana OŠ	1	2
Dokončana OŠ	10	24
Dokončana srednja šola	27	66
Dokončana višja šola		
Dokončana fakulteta	3	7

Graf 9.5: Izobrazba

V svoji raziskavi sem na vzorcu 41 oseb dobila naslednje številke: nedokončana OŠ (2 %), dokončana OŠ (24 %), dokončana SŠ (66 %), dokončana fakulteta (7 %).

Pri brezdomcih me preseneča, da so dobro informirani z dogajanjem okoli sebe, v Sloveniji in po svetu, in da so po večini razgledani in se spoznajo na več področij. Da so, ne glede na izobrazbo, preden so postali brezdomci, bili po večini uspešni in dejavni na različnih področjih, kar je odlično izhodišče, da jim lahko prek različnih programov in dejavnosti omogočimo in jih podpremo, da svoje vire moči (znanja, spretnosti, izkušnje) izkoristijo in nadgrajujejo in na ta način postajajo polnovredni člani skupnosti.

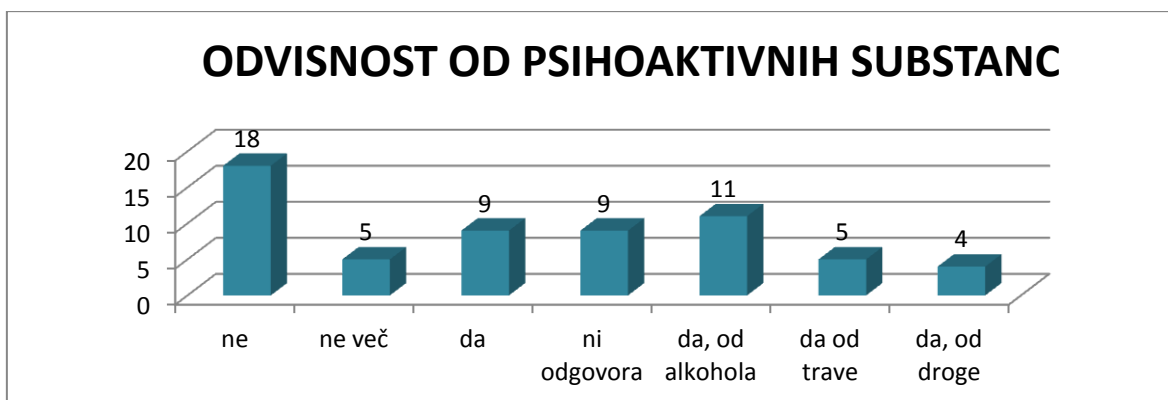
Razvade

Pri brezdomcih je najbolj vidna razvada odvisnosti od psihoaktivnih substanc (alkohol, droga, tablete).

Tabela 9.6: Odvisnosti od psihoaktivnih substanc

ODVISNOST OD PSIHOAKTIVNIH SUBSTANC	ŠTEVILO	%
Ne	18	44
Ne več	5	12
Da	9	22
Ni odgovora	9	22
Da, od alkohola	11	27
Da, od trave	5	12
Da, od droge	4	10

Graf 9.6: Odvisnosti od psihoaktivnih substanc

V anketi sem spraševala po težavah z odvisnostjo od alkohola, drog in tablet.

Dobila sem presenetljivo visok delež tistih, ki pravijo, da z odvisnostjo nimajo težav (43,9 %), kar pripisujem izbiri vzorca in nenatančno določenemu kriteriju o tem, kolikšna pogostost pomeni odvisnost. Tako pa so lahko odgovarjali popolnoma subjektivno in zelo verjetno je, da ima marsikdo težave s pretiranim konzumiranjem psihoaktivnih substanc (jih uživa redno), vendar nima občutka, da je od njih že odvisen.

22 % vprašanih je odgovorilo, da ima težave s tem oz. ni odgovorilo na vprašanje. 12 % vprašanih pa nima več težav z odvisnostjo. Izmed vseh odvisnosti je najpogostejša odvisnost od alkohola – 27 %, sledita odvisnost od trave (marihuane) – 12 % in od droge – 10 %.

Dekleva in Razpotnik (2007: 60) predstavljata sledečo sliko: »Brezdomci, ki ne uporabljajo niti alkohola niti prepovedanih drog – abstinenti – 23 % vseh; • brezdomci, ki

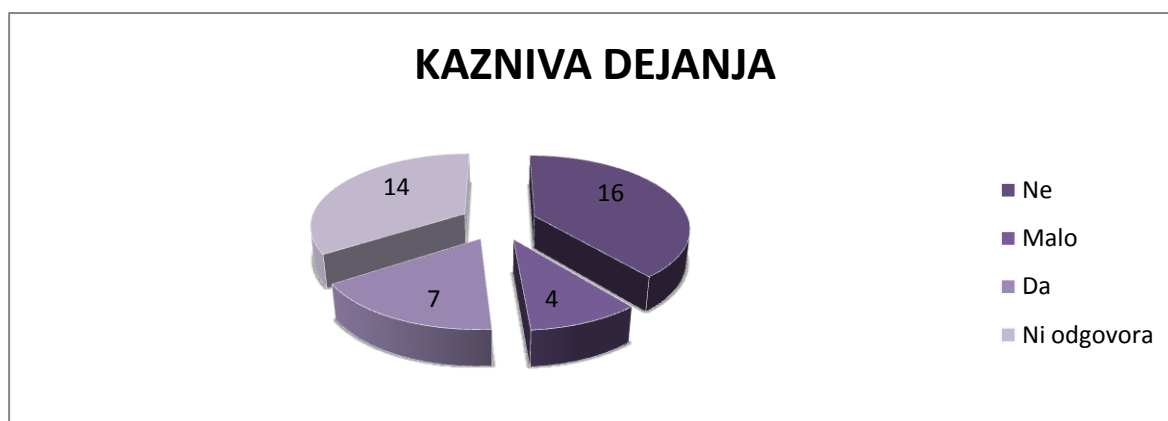
niti alkohola niti prepovedanih drog ne uporabljajo pogosteje kot »redko ali občasno« – zmerni uporabniki; 67 % vseh; • brezdomci, ki uporabljajo alkohol vsakodnevno, prepovedanih drog pa ne pogosteje kot »redko ali občasno« – pogojno rečeno zasvojeni z alkoholom – 18 % vseh; • brezdomci, ki uporabljajo prepovedane droge vsakodnevno, alkohol pa ne pogosteje kot »redko ali občasno« – pogojno rečeno zasvojeni s prepovedanimi drogami – 17 % vseh; • brezdomci, ki tako alkohol kot prepovedane droge uporabljajo redno/vsakodnevno – pogojno rečeno zasvojeni s prepovedanimi drogami in z alkoholom – 5 % vseh.«

Pod to temo spada tudi vprašanje o kaznivih dejanjih, pri katerem prilagam le osnovno tabelo in graf, vendar se mu ne bom bolj posvečala, ker skoraj polovica vprašanih na to vprašanje ni odgovorila in ker sem dobila le nekaj konkretnih odgovorov na vprašanje, za kakšne prekrške je šlo, kar pomeni, da vsebine ne moremo posplošiti.

Tabela 9.7: Kazniva dejanja

KAZNIVA DEJANJA	Št.	%
Ne	16	39
Malo	4	10
Da	7	17
Ni odgovora	14	34

Graf 9.7: Kazniva dejanja

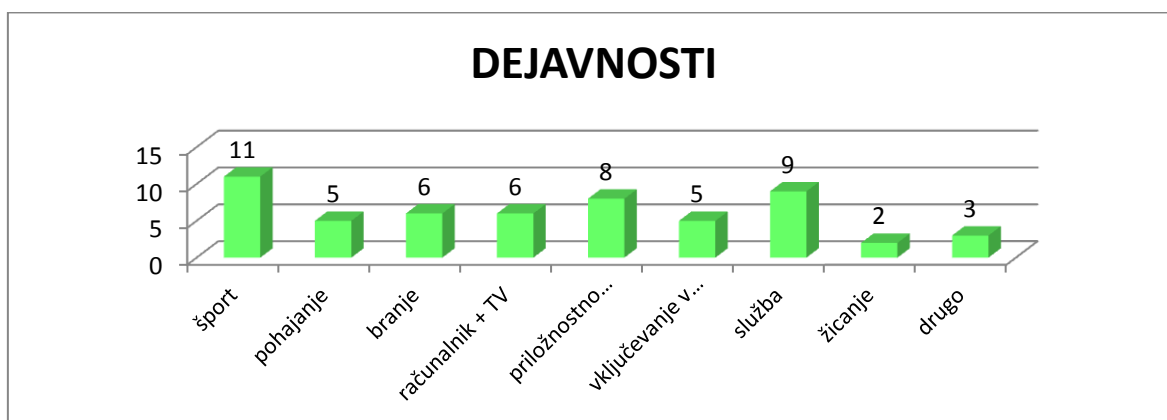

Batasova (2004) dalje omenja razvade in dobre navade oz. pomanjkanje le teh. Ne bom se spuščala v razpravo o tem, kaj od tistega, s čimer se brezdomci ukvarjajo, je dobro ali slabo, bom pa kot zanimivost prikazala, s katerimi dejavnostmi si zapolnijo dan.

Tabela 9.8: Dejavnosti

DEJAVNOSTI	Št.	%
Šport	11	27
Pohajanje	5	12
Branje	6	15
Računalnik + TV	6	15
Priložnostno delo + pomoč	8	20
Vključevanje v dnevne centre	5	12
Služba	9	22
Žicanje	2	5
Drugo	3	7

Graf 9.8: Dejavnosti

9.3 MEDČLOVEŠKA RAVEN

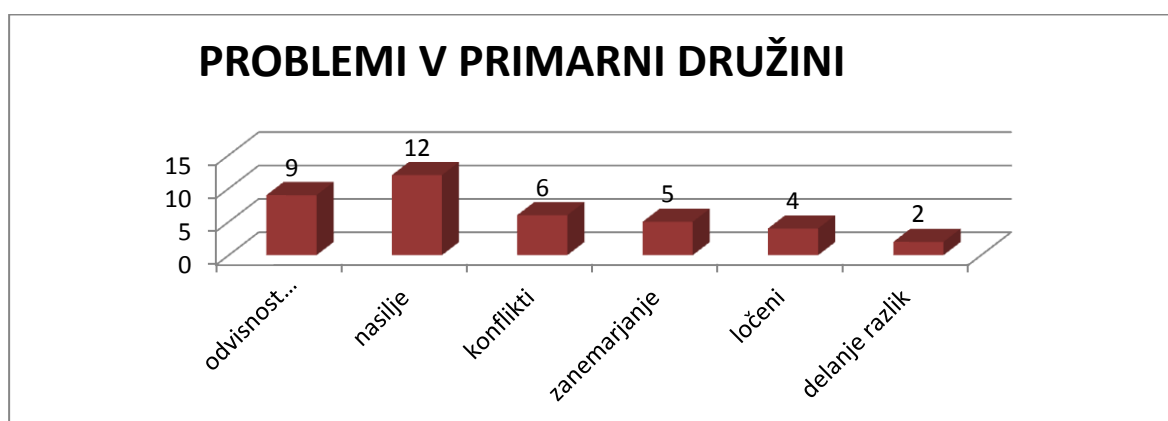
Po duhovni ravni nisem spraševala, tako da bom prešla kar na medčloveško raven. Pod to Batas (2004) šteje: nerazvito zmožnost za komuniciranje in prevzemanje vlog za delo, zaslužek in zlorabljanje.

V povezavi s funkcionalnostjo odnosov sem spraševala le v kontekstu izkušenj iz otroštva in mladostništva v odnosu staršev do njih ter njihove takratne socialne mreže, za zdajšnji čas pa sem preverjala, kako je z njihovimi družinami ter s širšo formalno in z neformalno mrežo.

Tabela 9.9: Problemi v primarni družini

PROBLEMI V PRIMARNI DRUŽINI	Št.	%
Odvisnost staršev	9	22
Nasilje	12	29
Konflikti	6	15
Zanemarjanje	5	12
Ločeni	4	10
Delanje razlik med sorojenci	2	5

Graf 9.9: Problemi v primarni družini

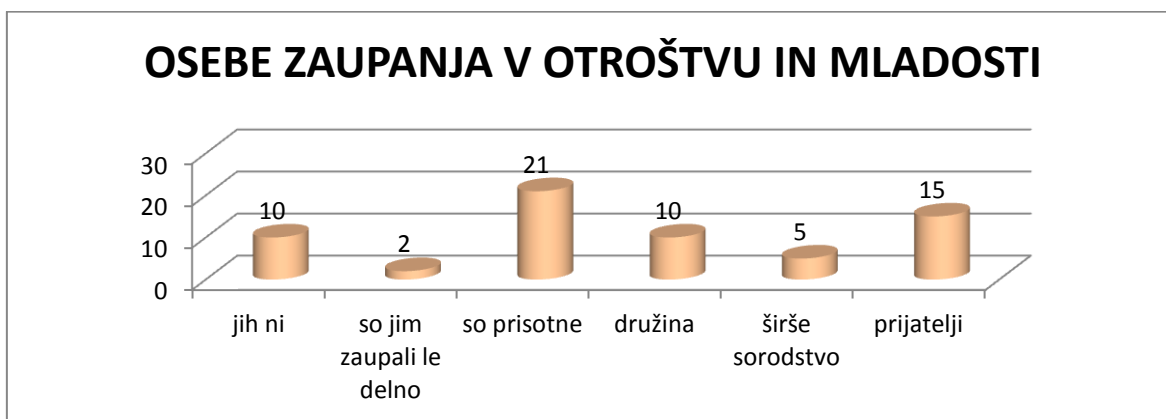
29 % brezdomcev je bilo žrtev nasilja s strani svojih staršev, 22 % jih je imelo težave zaradi odvisnosti svojih staršev, 15 % zaradi konfliktov, 12 % zaradi zanemarjanja, 10 % zaradi ločitve staršev, 5 % pa zaradi razlik, ki so jih delali med njimi in sorojenci.

Te številke potrjujejo trditev Dekleve in Razpotnika (2007), da se brezdomstvo včasih začne oz. ima korenine v zgodnjem otroštvu, če družina ne more dobro skrbeti za otroka.

Tabela 9.10: Osebe zaupanja v otroštvu in mladosti

SOCIALNA MREŽA V OTROŠTVU IN MLADOSTI	Št.	%
Jih ni	10	24
So jim zaupali le delno	2	5
So prisotne	21	51
Družina	10	24
Širše sorodstvo	5	12
Prijatelji	15	37

Graf 9.10: Osebe zaupanja v otroštvu in mladosti

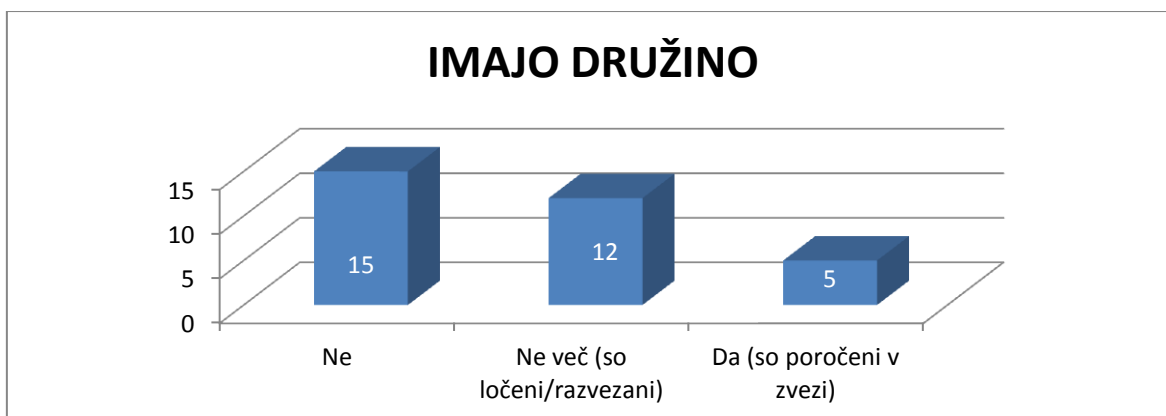
V sedanjosti je slika njihove socialne mreže sledeča:

1. Družina

Tabela 9.11: Imajo družino

IMAJO LASTNO DRUŽINO	ŠTEVILO	%
Ne	15	37
Ne več (so ločeni/razvezani)	12	29
Da (so poročeni v zvezi)	5	12

Graf 9.11: Imajo družino

Dekleva in Razpotnik sta v letu 2007 opravila raziskavo med 107 ljubljanskimi brezdomci in dobila sledeče rezultate: samski in nikoli v zvezi: 59, 81 %, ločeni: 25, 23 %, v zunajzakonski zvezi: 8,41 %, vdovec/vdova: 3, 74 % in poročeni: 2, 80 %.

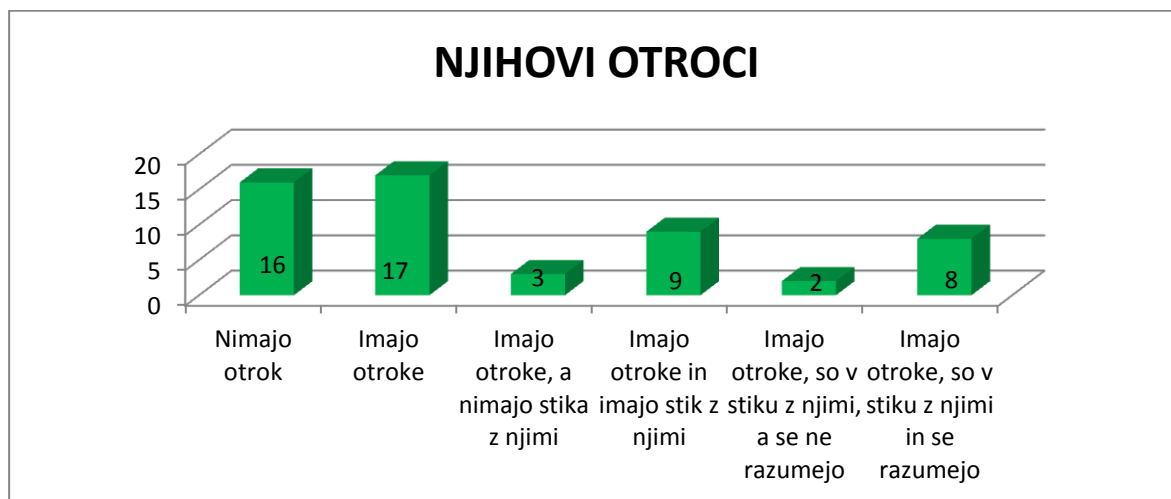
Lozej (2014) je spraševala anketirance enako kot Dekleva in Razpotnik in dobila naslednje odgovore: samskih je bilo 61,9 %, ločenih: 19,0 %, v zvezi: 7,9 %, v zunajzakonski skupnosti: 4,8 %, poročenih: 3,2 % in ovdovelih: 3 %.

Sama sem dobila sledeče odgovore: 37 % nima družine, 29 % je ločenih oz. razvezanih in 12 % je poročenih oz. v zvezi in ima s tem tudi osebo opore v svojem partnerju/partnerki oz. možu/ženi, medtem ko jih 66 % ne more računati na oporo svojih družin in mora zato v svojo socialno mrežo vključevati druge ljudi.

Tabela 9.12: Imajo otroke

IMAJO OTROKE	ŠTEVILO	%
Nimajo otrok	16	39
Imajo otroke	17	53
Imajo otroke, a nimajo stika z njimi	3	18
Imajo otroke in imajo stik z njimi	9	53
Imajo otroke, so v stiku z njimi, a se ne razumejo	2	12
Imajo otroke, so v stiku z njimi in se razumejo	8	47

Graf 9.12: Imajo otroke

Kljub temu da niso vsi odgovorili na ta sklop vprašanj, podatke dopolnjuje spodnja tabela, ki prikazuje, ali imajo vprašani otroke, ali so v stikih z njimi in ali se razumejo. Vsi, ki so bili kdaj v zvezi (ali so še sedaj), imajo otroke. Skoraj polovica od teh je s svojimi otroki v stikih in se razumejo.

2. Neformalna socialna mreža

Tabela 9.13: Neformalna socialna mreža

NEFORMALNA SOCIALNA MREŽA	Št.	%
Je nimajo	9	22
Jim je le v delno v pomoč	2	5
Jo imajo	23	56
Prijatelji	14	34
Družina	2	5
Partnerji	4	10

Graf 9.13: Neformalna socialna mreža

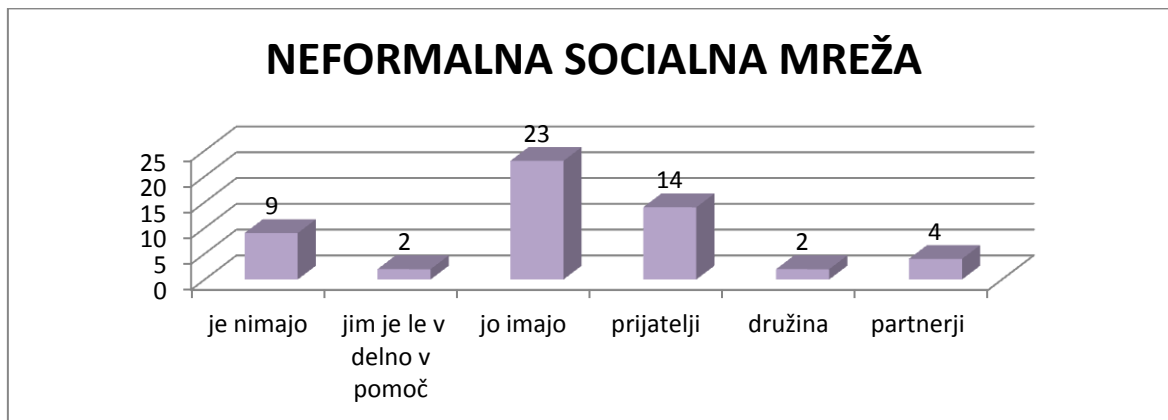

Tabela 9.14: Velikost zdajšnje socialne mreže

VELIKOST ZDAJŠNJE SOCIALNE MREŽE	ŠT.	%
Ena oseba	9	22
Dve osebi	9	22
3 do 10 oseb	3	7
Več kot 10 oseb	6	6

Graf 9.14: Velikost zdajšnje socialne mreže

22 % vprašanih brezdomcev nima niti ene osebe za podporo ali ima le eno oziroma dve osebi znotraj svoje socialne mreže. Če to seštejemo, vidimo, da ima 64 % vprašanih brezdomcev maksimalno dve osebi, ki jima lahko zaupa.

To spoznanje potrjuje vsebino, o kateri sem pisala v teoretičnem delu pod točko ..., kjer sem povzemala Deklevo in Razpotnika (2009), ki sta predstavila problematiko socialne izključenosti brezdomcev.

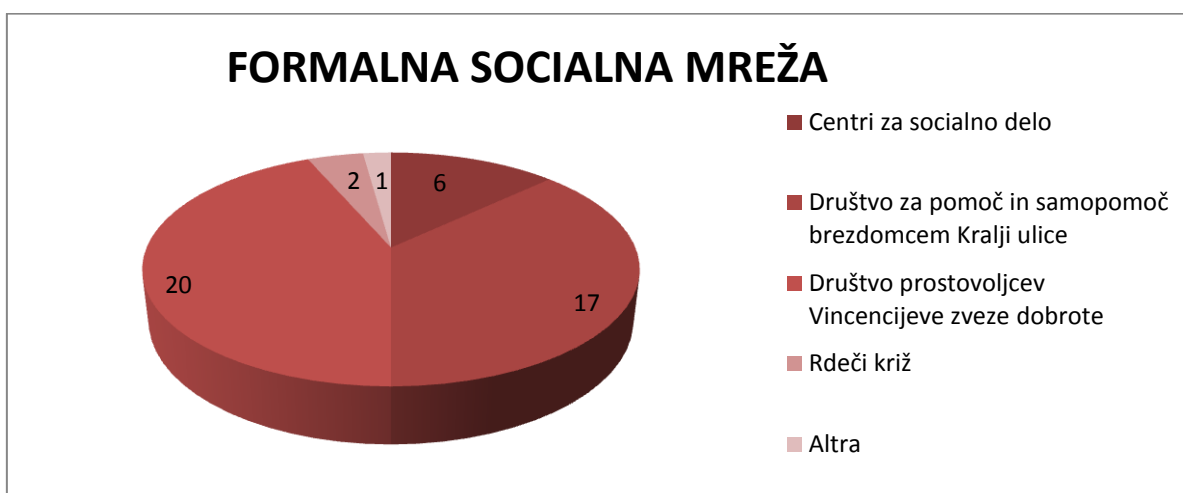
Pri neformalni socialni mreži bi opozorila še na en problem, ki ga v svoji diplomski nalogi omenja Mojca Djorić (2013). V socialni mreži brezdomcev so njihovi prijatelji (predvsem) osebe, ki so tudi sami brezdomci in/ali imajo težave z zasvojenostjo. Pravi, da moramo, želimo omogočiti varno okolje za spremembo načina življenja, tem, ki imajo težave z zasvojenostjo, odstraniti tudi vse tvegane okoliščine, med drugim tudi vse njihove prijatelje in znance, ki so še povezani z zasvojenostjo, in jih podpreti pri ustvarjanju nove socialne mreže.

3. Formalna socialna mreža:

Tabela 9.15: Formalna socialna mreža

FORMALNA SOCIALNA MREŽA	ŠT.	%
Centri za socialno delo	6	15
Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcem Kralji ulice	17	41
Društvo prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote	20	49
Rdeči križ	2	5
Altra	1	2

Graf 9.15: Formalna socialna mreža

Po pričakovanjih, glede na prostor anketiranja, največ vprašanih brezdomcev išče pomoč v Društvu prostovoljcev VZD in v Društvu za pomoč in samopomoč brezdomcem KU (49 % in 42 %), dosti manjši delež pa na Centrih za socialno delo (15 %) in pod 5 % na Rdečem križu in Altri.

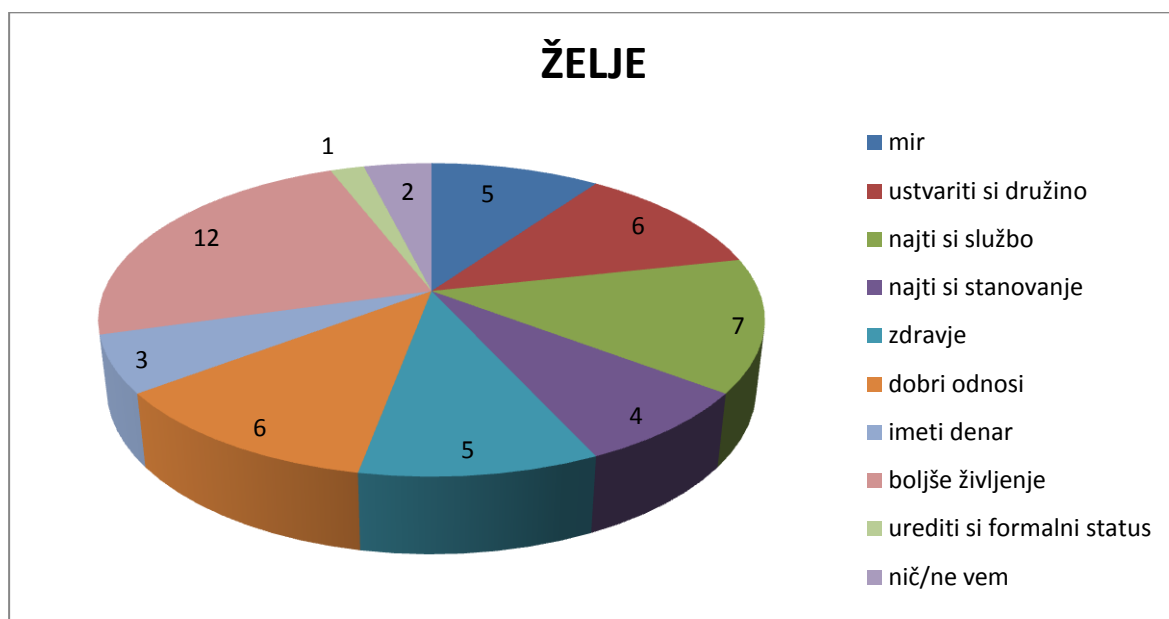
9.4 BIVANJSKA RAZSEŽNOST

Za razvojno razsežnost nimam podatkov, tako da bom predstavila še zadnjo bivanjsko. Batas (2004) pri njej omenja otopelost za smiselno orientacijo in ravnanje, mene pa je pri tem zanimalo predvsem, kako je s trdom in z motivacijo brezdomcev ter, kaj je tisto, česar si želijo, in kaj jim (oz. bi jim lahko, če bi imeli več podpore) daje smisel za prizadevanja.

Tabela 9.16: Želje

ŽELJE	ŠT.	%
Mir	5	12
Ustvariti si družino	6	15
Najti si službo	7	17
Najti si stanovanje	4	10
Zdravje	5	12
Dobri odnosi	6	15
Imeti denar	3	7
Boljše življenje	12	29
Urediti si formalni status	1	2
Nič/ne vem	2	4,88

Graf 9.16: Želje

Brezdomci si, tako kot vsi ljudje, želijo boljšega življenja. Nekateri to jasno definirajo (pr: najti službo, ustvariti si družino, ustvarjati dobre odnose ...), drugi ne.

Le 2 izmed vseh vprašanih sta odgovorila, da ne vesta oz. si ne želita ničesar.

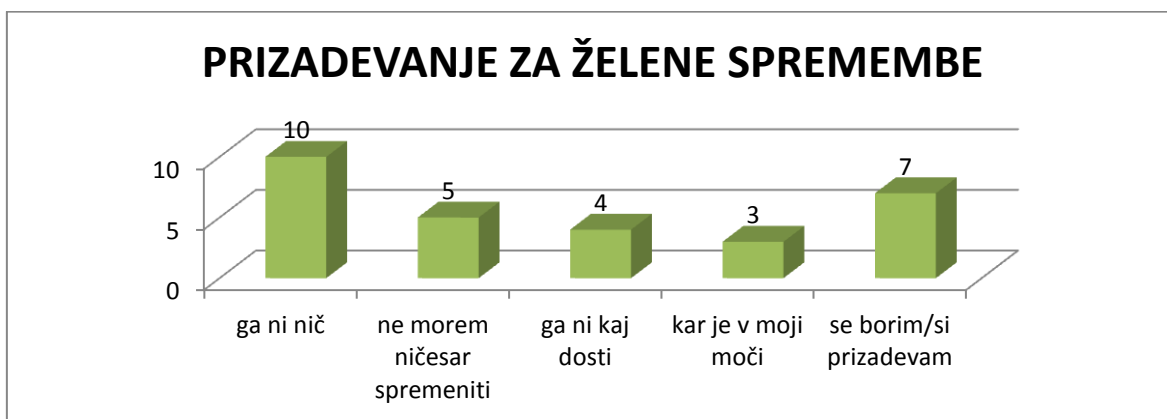
Kljub temu da brezdomci vedo, kaj bi radi dosegli/ustvarili v življenju, pa žal več kot polovica spodnjih odgovorov kaže na to (37 %), da si ne prizadevajo za dosego cilja in da ne morejo ničesar spremeniti. Le 24 % se trudi za spremembe.

To je nov izziv za nas, ki delamo z njimi: da jih prek delovnega odnosa, soustvarjanja zelenih sprememb podpremo v upanju in prizadevanju za uresničitev njihovih zelenih ciljev.

Tabela 9.17: Prizadevanje za zelene spremembe

PRIZADEVANJE ZA DOSEGO ŽELENIH SPREMEMB	ŠT.	%
Ga ni	10	24
Ne morem ničesar spremeniti	5	12
Ga ni kaj dosti	4	10
Kar je v moji moči	3	7
Se borim/si prizadevam	7	17

Graf 9.17: Prizadevanje za želene spremembe

9.5 STRNJEN PREGLED PRIKRAJŠANOSTI BREZDOMCEV:

Dobljene odgovore brezdomcev sem razporedila v 11 »pozitivnih« in 3 »negativne kategorije«.

Število vseh možnih točk je 40, ki sem jih štela po spodnjem kriteriju:

1. Izobrazba (nedokončana OŠ: 1 točka; dokončana OŠ: 2 točki, dokončana SŠ: 3 točke; dokončana višja šola: 4 točke; dokončana univerza: 5 točk)
2. Formalni status: (nima urejenega: 0 točk; ima urejen: 5 točk)
3. Bivališče: (ulica in zasilna soba: 1 točka; zavetišče: 2 točki; samski dom in soba v najemu: 3 točke; živi pri prijatelju/partnerju: 4 točke; živi doma: 5 točk).
4. Tuš (redkeje kot 1x/teden: 1 točka; 1x/teden: 2 točki; 2x/teden: 3 točke; vsak drugi dan: 4 točke; vsak dan: 5 točk)
5. Obisk zdravnika: (ne hodi: 0 točk; Pro bono: 1 točka; gre k zdravniku: 2 točki)
6. Lastna družina: (je nima: 0 točk; ločen/razpadla zveza: 1 točka; jo ima/je poročen: 2 točki)
7. Sedanja osebe podpore (ne obstajajo: 0 točk; so le delno v oporo: 1 točka; obstajajo: 2 točki)
8. Velikost socialne mreže (nima nikogar: 0 točk; ena oseba: 1 točka; dve osebi: 2 točki; tri osebe: 3 točke; več kot 3 osebe: 4 točke; več kot 10 oseb: 5 točk)
9. Služba/priložnostno delo (jo ima: 1 točka)

10. Prizadevanje za pozitivne spremembe (ga ni nič: 1 točka; ne morem ničesar spremeniti: 2 točki; manj kot bi lahko: 3 točke; kolikor je v moji moči: 4 točke; se borim/si prizadevam: 5 točk)
11. Iskanje pomoči: (je ne iščem: 0 točk; je ne iščem več: 1 točka; jo iščem: 2 točki)

Negativni dejavniki:

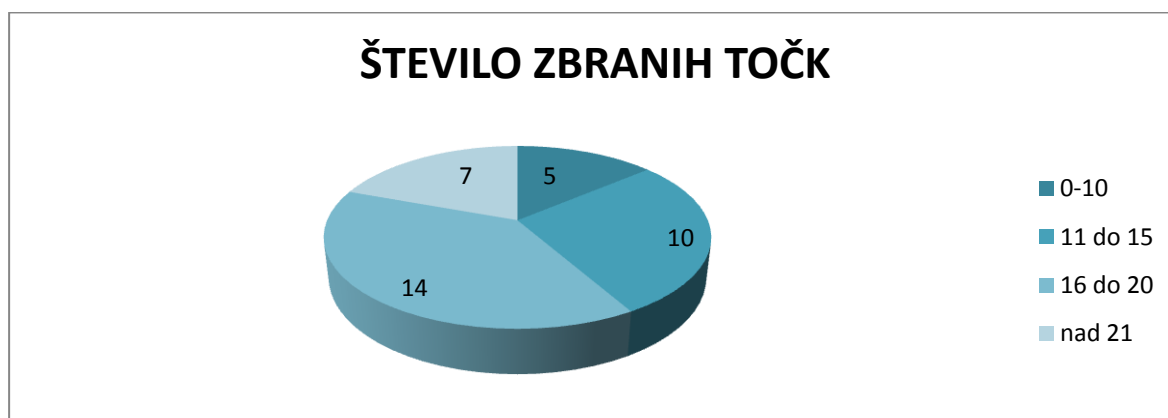
1. Odvisnost: (je ni več: +1 točka; ni prisotna: 0 točk; uporaba psihoaktivnih substanc 2 točki)
2. Kazniva dejanja: (jih ni: 0 točk; malo: -1 točka; da: -2; veliko: -3 točke)
3. Zapor (bil v zaporu: -1 točka)

Ker nisem dobila odgovorov na vsa vprašanja, je število točk, ki so jih zbrali brezdomci, še nižje, kot bi bilo sicer, dobljena slika pa je sledeča:

Tabela 9.18: Število zbranih točk

ŠTEVILO TOČK	ŠT.	%
0–10	5	14
11–15	10	28
16–20	14	39
nad 20	7	19

Graf 9.18: Število zbranih točk

Glede na dobljene rezultate lahko vidimo, da je večina brezdomcev močno prikrajšana, saj jih je le 19 % vseh zbralo več kot polovico možnih točk. 14 % jih je zbralo celo manj kot četrtino možnih točk. Razpon med tistimi, ki so najbolj na dnu (oseba s 3 točkami), in

tistimi, ki so zbrali največ točk (26), je zelo velik, kar za naše delo pomeni, da je potrebno, da z vsakim vzpostavimo delovni odnos in prilagodimo storitve in pomoč tako, da bo vsak lahko dobil takšno pomoč in podporo, kot jo potrebuje, saj so, kot vidimo iz zgornje tabele, brezdomci zelo heterogena skupina in se količina njihovega »osebnega kapitala« (glede na zbrane točke) od enega do drugega zelo razlikuje. Tudi tisti, ki so zbrali enako število točk, so pridobili različno število točk pri posameznih kategorijah. V vseh vidikih je ta skupina zelo heterogena in narobe bi bilo, da bi jo obravnavali kakorkoli drugače.

10 RAZPRAVA IN SKLEPI

V teoretičnem delu sem pisala o tem, da obstaja mnogo razlogov za nastanek brezdomstva, kar potrjujejo tudi dobljeni rezultati. Tem dejavnikom se pridružijo še posledice brezdomstva in dobimo krožni preplet in sovplivanje mnogoterih dejavnikov, ki nam otežujejo reševanje teh problemov. Kot pravi direktor Društva prostovoljcev VZD Peter Žakelj (2010), lahko brezdomcu zagotovimo stanovanje, službo in redne prihodke, a bo še vedno brez doma, ker s tem ne bo znal živeti. Materialna pomoč odpravlja posledice, ne vzrokov, do katerih je prišlo zaradi razpada odnosov in doma. Ta misel je lahko velika past ali pa dobro izhodišče za globok premislek o našem nujenju pomoči, da tega vidika ne spregledamo. Naj pojasnim. Haralambos (2005) govori o kulturi revščine, za katero je značilno, da imajo udeleženi v njej drugačen slog življenja od ostalih, ki so si v različnih okoljih podobni. Predstavlja jo kot vzorec življenja. Enako bi lahko rekli, da velja tudi za brezdomstvo. Ta kultura ima posebne elemente. Omenila bom samo te, ki so uporabni tudi za mojo temo. Na individualni ravni so to: občutek nemoči, manjvrednosti, močna osredotočenost na sedanjost, vdanost v usodo in le malo odlaganja užitka. Na ravni družine: ločitve, zapuščanje mater in otrok. Na ravni skupnosti: pomanjkanje učinkovite participacije in integracije v glavne institucije širše družbe. Ljudje to kulturo ponotranjijo in tako se ohranja in prenaša naprej in pripelje do zaključka, da tako pač je, da imajo drugačen način življenja, svojo kulturo, ki se nas ne tiče, zaradi česar jim ni treba pomagati. Če prenesem to na brezdomce: če a priori pravimo, da jim ni treba zagotoviti službe, stanovanja, denarja, ker s tem ne znajo ravnati, bodo ostali na enaki točki oz. še bolj propadli. Če pa imamo v mislih, da jim priskrbimo vse, kar potrebujejo za življenje, in jih od tu naprej podpiramo, da bodo znali s temi viri in s sredstvi ravnati, pa jim omogočimo napredovanje. V Društvu prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote obstaja več »stopenj« dela z uporabniki. 1. Dnevni center: v njem vsem uporabnikom nudimo hrano, oblačila, osnovno zdravstveno oskrbo, možnost, da se stuširajo in uredijo, jim pomagamo pri urejanju denarne socialne pomoči in drugih formalnosti. Za tiste, ki so se pripravljene v program bolj vključiti, imamo socialno rehabilitacijo, pri kateri aktivirajo svoje nekdanje spretnosti oz. pridobivajo nove, pridobivajo delovne navade, odgovornost, občutek za red in gradijo z ostalimi uporabniki, s prostovoljci in z zaposlenimi skupnost in okolje solidarnosti, povezanosti in medsebojne podpore. 2. Zavetišče: brezdomce, ki so v njem, se z individualnimi in s skupinskimi pogovori in s konkretnimi pravili podpira, skrbi

se za red in urejenost prostorov v prizadevanju za mirno sobivanje in konstruktivno reševanje konfliktov, za aktivno in konstruktivno preživljanje časa in za kontinuirano skrb za osebno higieno (vsak drugi dan se morajo stuširati). 3. Resettlement: kot nadgradnja zavetišča. Brezdomci, ki so vanj vključeni med tednom, delajo skupaj z zaposlenimi na Mirenskem Gradu in preživijo dan podobno kot tamkajšnji zaposleni (delo, druženje, skupni obroki, prosti čas in počitek), vikende pa preživijo samostojno v svojem stanovanju. Imajo pa tudi individualne in skupinske pogovore, prejemajo denarno socialno pomoč, ki jim ostane za njihove lastne potrebe. So uspešno (re)integrirani v družbo kot njeni polnovredni člani.

Poznamo več skupin brezdomcev in vsaka od njih potrebuje različne vrste pomoči. Pri mladih se je bolj pokazalo, da izhajajo iz nefunkcionalnih družin, da imajo težave z odvisnostjo. Le ena od njih si je uredila življenje (služba, družina), ostalim pa manjka orientiranost in bi potrebovali nekoga, ki bi jih spremljal in podpiral na tej poti.

Pri tujcih se je pokazalo, da je njihova glavna težava ta, da ne morejo pridobiti dovoljenja za bivanje in si posledično ne morejo urediti formalnega statusa pri nas.

Pri ženskah se je pokazalo, da so bile žrtev nasilja, zanemarjanja že v primarnih družinah, nekatere tudi pozneje, zato imajo zelo šibko socialno mrežo, poleg tega razen varnih hiš ne obstaja nobena druga možnost namestitve zanje, kjer bi bile varne in bi prejele celostno podporo.

Zatem se kaže razlika med tistimi, za katere je brezdomstvo le prehodna faza in se veliko bolj prizadevajo in koristijo storitve, ki so jim na voljo, da bi se rešili iz nje, in med tistimi, za katere je postalo brezdomstvo način življenja. Pri slednjih je potrebno veliko več časa in truda za vzpostavitev delovnega odnosa, za pridobitev zaupanja in posledično ustvarjanje možnosti, da spreminjajo svoje navade. Tukaj je še posebej pomembno načelo majhnih korakov. Večkrat se pridružiš brezdomcu na ulici, vzpostavljaš stik, spoznavaš njega in njegovo zgodbo, mu ponudiš pomoč, za katero izrazi, da jo potrebuje, in šele zatem ga lahko podpreš pri spreminjanju nefunkcionalnih vzorcev na poti do odgovornosti, samostojnosti, skrbi zase.

V Ljubljani obstaja več organizacij, ki so namenjene brezdomcem, odvisnikom od droge, alkoholikom, zdravstveni oskrbi oseb brez urejenega zavarovanja. Pri svojem delu

uporabljajo različne pristope, imajo nizkopražne in visokopražne programe, ki se dopolnjujejo.

Potrebno pa bi bilo večje sodelovanje med organizacijami in strokovnjaki z različnih področij, ki se jih dotika problematika brezdomstva, ter postavitev enote, ki bi omogočala, da bi brezdomci dobili vso potrebno pomoč na enem mestu (od hrane, do oblačil, zdravstvene oskrbe, pomoči, povezane z zasvojenostjo, z urejanjem socialnih in pravnih zadev).

Kaže se tudi potreba po dodatnih zavetiščih, ki bi bila odgovor na situacijo, v kateri se brezdomci nahajajo, na specifične potrebe in pričakovanja, ki jih imajo, ter potreba po stanovanjskih skupinah in (re)integraciji nekdanjih brezdomcev v normalno življenje; da bi živeli v manjših enotah in bi jih nekdo spremljal in podpiral na vseh področjih njihovih življenj.

Pomemben se mi zdi tudi dejavnik, ki ga navaja Zavašnik (2008: 52): »Šele, ko se srečamo s svojo najglobljo zavrženostjo, nesprejetostjo in neljubljenostjo, lahko začutimo zavrženost, nesprejetost in neljubljenost drugega. Takrat brezdomca ne vidimo več kot osornega, nehvaležnega, agresivnega in nikoli zadovoljenega, ampak lahko v njem vidimo tisto, zaradi česar se tako obnaša. Na ta način lahko ugledamo njegovo resnico in ga sprejmemo v tem, kar je.« To mi omogoča, da ga resnično sprejem in v njem vidim njegove vire moči in (z)možnosti, ki jih nosi v sebi, in sem mu v oporo pri razvijanju vseh njegovih potencialov, da bi zaživel izpolnjeno življenje, ustvaril kakovostno in močno socialno mrežo in konstruktivno reševal svoje stiske ter iz njih še bolj zrasel, se okrepil. Če bo ta način prisoten v vsem našem delu, bodo okolja, kjer nudimo pomoč, postajala vedno bolj dom in se bo gradila skupnost ter krepilo sodelovanje (kot odgovor na njihove šibke socialne mreže) in tako bodo nastajala okolja sprejemanja in solidarnosti ter spoštovanja.

SKLEPI:

- Raziskava je pokazala, da so brezdomci zelo heterogena skupina, da imajo zelo različne zgodbe in potrebe, kar pomeni, da potrebujemo individualno načrtovanje storitev.
- Kljub temu da imamo zavetišča in prostore, kjer se lahko brezdomci uredijo, teh možnosti ne uporabljajo vsi (niti izmed teh, ki obiskujejo dnevne centre). Treba je vložiti več truda v terensko delo, v navezovanje stika z njimi, tam kjer so, v spodbujanje, osmišljanje in podporo, da bi koristili storitve, ki so jim na voljo, hkrati pa omogočiti fleksibilnost storitev (da bi bilo mogoče kadarkoli poskrbeti za osebno higieno, zdravstveno oskrbo, dobiti prostor za spanje). To pomeni, da potrebujemo več kadra in več strukturnih možnosti (zavetišč, prostorov, kjer bi bila možna zdravstvena oskrba, prejetje oblačil, tuširanje).
- Zaradi njihove šibke socialne mreže in pomanjkljivih delovnih navad se kaže potreba tako po skupinskem delu kot po socialni rehabilitaciji, prek katere bodo obudili svoje nekdanje spretnosti in pridobili nove.
- Kaže se potreba po sodelovanju organizacij, ki se ukvarjajo s problematiko brezdomcev, da bi slednji lahko vso potrebno pomoč dobili na enem mestu, in potreba po celostni obravnavi.
- Skrb za zadovoljitev njihovih konkretnih potreb bi nam morala biti izhodišče za nadaljnje delo pri reševanju njihovih kompleksnejših težav in spreminjanju starih, nefunkcionalnih vzorcev.
- Za kakovostno delo z brezdomci je potrebna naša osebna in poklicna rast; spremljati, kaj se nam dogaja, prepoznavati svoje vzorce razmišljanja, delovanja, čustvovanja, spreminjati nefunkcionalne, se srečati s svojimi bolečinami, ranami, jih predelati, da lahko pri tem podpremo tudi brezdomce.

11 VIRI IN LITERATURA:

Auer, V. (2001), Droge in odvisnost. Ormož: Samozaložba Ibidem.

Auer, V. (2002), Pretmast, da bi pil: alkohol, škodljiva raba in odvisnost. Ljutomer: Samozaložba Ibidem.

Batas, R. (2004), Življenje na robu revščine. Vita, dostopno na: https://www.revija-vita.com/vita/44/%C5%BDivljenje_v_dru%C5%BEini_na_robu_rev%C5%A1%C4%8Dine (30. 5. 2017)

Barber, J. G. (1997), Socialno delo na področju zasvojenosti. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.

Bilčič, I. (2015), Zunajdružinska oskrba in brezdomstvo mladih (diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2011), Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Definicije, Kralju ulice. (2009). Dostopna na: <http://www.kraljiulice.org/brezdomstvo/definicije/> (4. 5. 2017)

Deklaracija. Republika Slovenija, Varuh človekovih pravic, Splošna deklaracija človekovih pravic. Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/pravni-okvir-in-pristojnosti/mednarodni-pravni-akti-s-podrocja-clovekovih-pravic/organizacija-zdruzenih-narodov/splosna-deklaracija-clovekovih-pravic/> (21. 5. 2017)

Dekleva, B., Razpotnik Š. (2007a), Definiranje brezdomstva in merjenje njegovega obsega. Socialna pedagogika, 11, 1, 1–35.

Dekleva, B., Razpotnik, Š. (2006), Končno poročilo raziskovalne naloge: Problematika brezdomstva v Ljubljani. Ljubljana: Združenje za socialno pedagogiko.

Dekleva, B., Razpotnik, Š. (2007), Brezdomstvo v Ljubljani. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Dekleva, B., Razpotnik, Š. (ur.) (2010), Konferenca o socialni izključenosti, revščini in brezdomstvu: razvoj predloga nacionalne strategije na področju brezdomstva. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani in Društvo za pomoč in samopomoč brezdomcev Kralji ulice.

Djorić, M. (2013), Urejanje družin, socialne mreže in povečevanje uvida v problem pri bivših uživalcih droge v Društvu Projekt Človek (diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Dragoš, S., Mesec, B. (1993), Taksonomija oblik neformalne pomoči: pilotska raziskava. Socialno delo 32, 5–6, 5–18

Edgar, B., Meert, H. (2005), Fourth review of statistics on homelessness in Europe, The ETHOS definition of homelessness. Brussels: FEANTSA v Dekleva, B., Razpotnik, Š. (2009), Brezdomstvo, zdravje in dostopnost zdravstvenih storitev. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje

Findeisen, D. (2007), Graditi dostojanstvo in tkati družbene vezi. Dostopno na: <file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/graditi%20dostojanstvo%20in%20tkati%20družbene%20vezi.pdf> (29. 5. 2017)

Flaker, V. (2002), Živeti s heroinom I: Družbena konstrukcija uživalca v Sloveniji. Ljubljana: /*cf.

Flaker, V., Lamovec, T. (1993), Zagovorništvo v akciji – proces emancipacije Socialno delo 32, 3–4, 39–51

Frankl, V. E., (1994), Zdravnik in duša: osnove logoterapije in bivanjske analize. Celje: Mohorjeva družba.

Gelmini, P. (2002), Skupnost Srečanje – Predlog življenja: Nastanek, zgodovina, razvoj. Koper: Ognjišče.

Giddens, A. (2000), Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah. Ljubljana: *cf.

Goffman, E. (2008), Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete. Maribor: Aristej.

Haralambos, M., Holborn, M. (2005), Sociologija: teme in pogledi. Ljubljana: DZS.

Kavar-Vidmar, A. (1993), Brezposelnost. Socialno delo 32, 5–6, 99–115

Klemenčič Saražin, K. (2010), Gerontologija: slovar revščina. Inštitut Antona Trstenjaka. Dostopno na <http://www.inst-antonatrstenjaka.si/gerontologija/slovar/1277.html> (10.5.2017)

Knez, R. (2015), Zdravje in dostopnost zdravstvenih storitev brezdomcem v lokalni skupnosti (magistrska naloga). Ljubljana.

Kobal, B., Žakelj, T. (2007), Osebe v postpenalni obravnavi na trgu dela. Socialno delo 46, 3, 157–165.

Kodre, T. (2016), Vključevanje brezdomcev v družbo kot ukrep proti stigmatizaciji (diplomsko delo). Nova Gorica.

Kozar, M., Kuljanac, B., Vižintin, M. (ni letnice), Cestni časopis Kralji ulice: nova oblika delovanja na področju brezdomstva v Sloveniji. Dostopno na: [file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Cestni_URN-NBN-SI-DOC-R5QSSHLP%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Cestni_URN-NBN-SI-DOC-R5QSSHLP%20(4).pdf) (25. 4. 2017)

Kraševac Ravnik, E. (ur.) (1996), Varovanje zdravja posebnih družbenih skupin v Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja: Slovenska fundacija.

Lozej, M. (ur.) (2014), Socialni status brezdomcev – Ljubljana: poročilo o raziskavi. Društvo prostovoljcev VZD.

Mandič, S. (ur.) (1999), Pravica do stanovanja: Brezdomstvo in druga stanovanjska tveganja ranljivih skupin. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Masson, N., Lester, H. (2003), The attitudes of medical students towards homeless people: does medical school make a difference? Medical education, 2003/37, str. 869–872 v

Dekleva, B., Razpotnik, Š. (2009), Brezdomstvo, zdravje in dostopnost zdravstvenih storitev. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.

Mesec, B. (1997), Metodologija raziskovanja v socialnem delu I (študijsko gradivo za interno uporabo). Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.

Mozetič, M. (2015), Človekovo dostojanstvo je temeljna vrednota. Revija Vzgoja. Dostopno na: file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Človekovo_dostojanstvo,%20temeljna%20vrednota_Kul.pdf. (25. 5. 2017)

Može, A. (2002), Odvisnost od alkohola: razvoj in zdravljenje. Idrija: Založba Bogataj.

Ramovš, J.; Ramovš, K. (2007), Pitje mladih. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.

Razpotnik, Š., Dekleva, B. (2009), Brezdomstvo, zdravje in dostopnost zdravstvenih storitev. Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.

Rugelj, J. (1977). Dolga pot: vrnitev alkoholika in njegove družine v ustvarjalno življenje. Ljubljana: Republiški odbor Rdečega križa Slovenije : Republiški koordinacijski odbor za boj proti alkoholizmu pri RK SZDL Slovenije : Društvo terapevtov za alkoholizem SR Slovenije.

Sansoni Pirec, A. (2011), Stanovanjska izključenost in brezdomstvo žensk (diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Stanovnik, T. (1997), Revščina in marginalizacija prebivalstva v Sloveniji. Družboslovne razprave 24-25, 13, 23-39. Dostopno na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr24-25Stanovnik.PDF> (10. 5. 2017)

Stegne, S. (2010), Primer socialne rehabilitacije za brezdomce: stanovanjska skupina za brezdomce Društva prostovoljcev VZD (diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Stegne, S. (2015), Novodobno brezdomstvo: pojavne oblike, izzivi ter rešitve. Piran: II. Brezdomski kongres.

Strbad, M., Švab, V. (2005), Stigmatizacija in psihiatrija. Med razgl 44, 147–154. Dostopno na: [file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Stigmatizacija_URN-NBN-SI-DOC-C4CVAKN8%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Stigmatizacija_URN-NBN-SI-DOC-C4CVAKN8%20(3).pdf) (18. 5. 2017)

Svetlik, I., Trbanc, M. (1991), Zaposlitveni barometer 1984–1990. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Inštitut za družbene vede.

Uradni list Republike Slovenije (2016), Zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti (uradno prečiščeno besedilo). Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2006-01-4584?sop=2006-01-4584> (5. 6. 2017)

Urek, M. (2013), Zagovorništvo: priprava na prakso 3. letnika. Dostopno na: [file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/ZAGOVORNI%C5%A0TVO%202013%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/ZAGOVORNI%C5%A0TVO%202013%20(1).pdf) (3. 5. 2017)

Urek, M., Ramon, S. (2008), Upravljanje načela enakopravnosti, enakosti in spola v duševnem zdravju. Socialno delo za enake možnosti za vse, 47, 3-6, 177-186. Dostopno na: file:///C:/Users/Uporabnik/Downloads/Uveljavljanje_URN-NBN-SI-DOC-YYZJ0BRU.pdf (1. 6. 2017)

Weber, N., Belopavlovčič, N., Senčur Peček, D., Strban G. (2013), Delovno in socialno pravo. Ljubljana: GV založba.

Wikipedija (2017), Migracije: vzroki za migracije. Dostopno na: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Migracije> (2. 6. 2017)

Zavašnik, A. N. (2008), Problem klošarja: klošar in njegova družina (diplomska naloga). Ljubljana: Teološka fakulteta.

Zgibanka Društva prostovoljcev Vincencijeve zveze dobrote (ni letnice)

Zorko, N. (2012), Programi za mladostniki, ki eksperimentirajo z drogo (diplomska naloga). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

Žakelj, P. (2010). Problem ni le v žepu, ampak tudi v glavi. Primorske novice. Dostopno na: <http://www.primorske.si/Priloge/Sobota/Problem-ni-le-v-zepu-ampak-tudi-v-glavi.aspx> (3. 6. 2017)

12 PRILOGE

12.1 TABELA DEPRIVACIJ

Kategorija/ Anketiranci	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
Izobrazba	1	2	3	2	5	3	3	2	3	3	3	2	3	3	5	3	3	3	3	2	3	3	3	2	3	2	1	3	3	2	3	5	3	3	2	3
Soc. Status	5	5	5	5	0	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0	0	5	5	0	0	5	0	5	0	0	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Biva	1	5	3	3	2	3	3	1	4	1	3	2	3	2	5	3	4	2	2	2	3	2	3	2	2	3	3	2	3	3	1	3	3	3	3	3
Tuš	5	3	2	2		4	1	4		4	4	2	2	2			2	5	2	4	2	2	4	1	3	2	2	5	2	3	3	2	4	4	3	1
Obisk zdravnika	2		2			2	2	2			0			0		0			0			0				2	1		2	2	2	2	2		1	
Lastna družina	2	0	0	0	0	0	1		0	1				1	1	1		0	0	0	0	1	0	1	0	1	2	0	2		1	0			1	
Osebe podpore (če jih imajo)	2	2	0	2	0	2	2	2		0	2	2	2	2	2	2	2	2	0	2	2	0	2	2	2	2	0	2	1				2		2	1
Velikost soc. mreže	1	2	1	1		5	2	1			1	2			4	1	2			1	5		2	2	2	2	1	4	5			3	3	5	1	2
Priložnostno delo/služba	1		1	1		1	1	1									1						1			1							1		1	
Trud	1		5	5		5	5	3			2	1	5	2		1	3	2	3		5		2	1	1	1		2		1	1		5	1	1	
Iskanje pomoči	2		2	1			2						0	0		2			2		2				0							0		1		
VSOTA pozitivnih dejavnikov	22	19	23	21	7	29	26	17	15	10	20	18	20	17	19	13	21	19	12	11	27	8	21	11	13	16	17	22	21	15	15	19	26	23	17	17
Odvisnost	0	2	3	-1	0	3	0	0	3	3	0	-1		3	0	0	3	-1	-1		3	3	1	0	3	0	3	0	0	0	0	3	0	0	0	0
Kazniva dejanja	0	0				0			0	3		2		0	0		2	2	0	1	2	0		0	0	2	2	0	0	0	0	3		3	-1	
Zapor				1	1		1			1																										
SKUPNA VSOTA	22	17	20	20	6	26	25	17	12	3	20	16	20	14	19	13	16	17	12	10	22	5	20	11	10	14	12	22	21	15	15	13	26	20	17	17

12.2 VPRAŠALNIK

Pozdravljeni! Sem Mateja Debeljak, magistrska študentka socialnega dela. V magistrski nalogi bom pisala o brezdomstvu: o stiskah brezdomcev in o poti iz njih do dostojanstva. Pri tem pa vas prosim za pomoč: da mi odgovorite na spodnja vprašanja. Hvala!

1. Osnovni podatki

Starost: _____

Spol:

- moški
- ženski

S kje prihajate (občina v Sloveniji ali država, če ste iz tujine): _____

Dosežena stopnja izobrazbe:

- nedokončana OŠ
- dokončana OŠ
- dokončana srednja šola
- dokončana višja šola
- dokončana fakulteta

Imate urejen socialni status (prijavljeno stalno/začasno bivališče, urejeno zavarovanje, socialno pomoč)?

- da
- ne

2. Kakšne spomine imate na svojo družino? (Ste živeli s starši? Kakšni so bili do vas? So imeli starši težave z nasiljem, odvisnostjo, vas puščali same? Sta se starša ločila ali je kateri od njih šel živeti drugam ali umrl?)

3. Kakšne izkušnje ste imeli kot otrok in najstnik z vrstniki (brati, sestrami, sošolci in drugimi svojih let) in v kakšnih odnosih ste bili z njimi?

4. Kakšne izkušnje ste pa imeli z avtoritetami?

5. Koliko ste bili stari, ko ste odšli od doma? Kaj je bil razlog za odhod? Kam ste šli in h komu?

6. Ste imeli koga, ki ste mu lahko zaupali in ob komer ste se počutili varno? Kdo je to bil (sorodnik, prijatelj, učitelj...)?

7. Imate ali ste imeli težave z odvisnostjo od dovoljenih ali nedovoljenih drog? Od česa? Kako in kdaj se je to začelo?

8. S kaznivimi dejanji? Kakšne vrste? Kako in kdaj se je to začelo?

9. Kje zdaj bivate?

10. Če je bil vaš prejšnji odgovor, da spite na ulici ali v zavetišču, me zanima, kaj vas pripeljalo do tja? Koliko časa že živite na tak način?

11. Ste v partnerski zvezi ali poročeni? Imate otroke? Svojo družino? Kakšni so vaši odnosi?

12. Kje iščete pomoč, ko jo potrebujete? Ste vključeni v kakšno društvo, dnevni center, skupino? Kje?

13. So vam te skupine v pomoč? Na kakšen način in koliko? Kaj bi še potrebovali od njih?

14. Kako poskrbite za svoje telo in zdravje? (Kako pogosto se stuširate? Poskrbite za to, da ste oblečeni v cela in čista oblačila? Greste k zdravniku, če ste bolni/poškodovani?)

15. Imate prijatelje, ki jim res lahko zaupate karkoli in na katere se lahko zanesete? Ob katerih se čutite varne? Koliko?

16. S kakšnim delom ali aktivnostmi se ukvarjate? Kako preživljate dneve?

17. Kaj si želite od življenja in v življenju? Kaj vas žene naprej?

18. Kaj naredite za to, da bi prišli do tja, kamor želite priti?

19. Bi potrebovali še kakšno podporo ali pomoč, da bi do tja prišli? Kje? Od koga?

20. Bi želeli še kaj sporočiti?

HVALA VAM!